

KvE

Kwaliteitssysteem voor Ervaringsdeskundigen

LEERPLAN ERVARINGSDESKUNDIGHEID

Niveau 2, 3, 4, 5, 6 en 7

April 2022

COLOFON

Leerplan Ervaringsdeskundigheid niveau 2, 3, 4, 5, 6 en 7

Dit leerplan is ontwikkeld binnen het project Ontwikkelen Kwaliteitssysteem Ervaringsdeskundigheid (KvE), supervisie de Vereniging van Ervaringsdeskundigen (VvEd), projectleider Marjo Boer

Hoofdaanvrager

Vakvereniging van Ervaringsdeskundigen

Medeaanvragers

Trimbos-instituut, Kenniscentrum Phrenos, Windesheim

Opdrachtgevers

Ministerie van VWS en ZonMw

Financier

ZonMw

Projectgroep

Dienke Boertien	Kenniscentrum Phrenos (projectleider)
Nicole van Erp	Trimbos-instituut
Alie Weerman	Hogeschool Windesheim

Werkgroep

Anja Gouwerok	Zadkine
Betty Hoekstra	GGZ Noord-Holland-Noord
Dienke Boertien	Kenniscentrum Phrenos
Jolanda Kroes	Hanzehogeschool Groningen
Nicole van Erp	Trimbos-instituut
Susanne Smits	Summa college
Pieter Verdoorn	Howie the Harp

Klankbordgroep

Heleen Wadman	Buurtzorg T
Evelien Hulshof	GGZ Oost Brabant
Elske van Oostaijen	Hogeschool Arnhem-Nijmegen
Simona Karbouniaris	Hogeschool Utrecht
Marcel van Niezen	GGZ Drenthe
Dwayne Meijnckens	MIND

Adviesgroep

Jan Berndsen	Het Blauwe Paard
Dwayne Meijnckens	MIND
Geijs van der Arnoud	Menzis
Kees Spitters	De Nederlandse ggz
Gerard de Roos	Ixta Noa
Jeroen Kwak	GGz Breburg
Louise Olij	HVO-Querido

KvE

Kwaliteitssysteem voor Ervaringsdeskundigen

Leerplan Ervaringsdeskundigheid Niveau 2, 3, 4, 5, 6 en 7

INHOUD

Colofon	2
Inhoud	4
1. Inleiding	5
1.1 Achtergrond	5
1.2 Advies ontwikkeling beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid	6
1.3 Leeswijzer voor het leerplan	7
2. Kern van ervaringsdeskundigheid	8
2.1 Het betekenisveld van herstel	8
2.2 Ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid	10
2.3 Ervaringsdeskundigheid in de praktijk	12
3. Leerplan Persoonlijke professionele ontwikkeling	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Algemene competenties	16
3.3 Specifieke competenties	17
3.4 Leeruitkomsten per niveau	17
3.5 Kritische beroepssituaties	18
4. Leerplan Kennis, herstel en ervaringsdeskundigheid	20
4.1 Inleiding	20
4.2 Algemene competenties	20
4.3 Specifieke competenties	20
4.4 Leeruitkomsten per niveau	20
4.5 Kritische beroepssituaties	21
5. Leerplan Kerntaken ervaringsdeskundige	22
5.1 Ondersteuning bij individuele herstelprocessen	22
5.2 Inrichting van herstelondersteuning	25
5.3 Creëren van maatschappelijke kansen	27
6. Leerplan Persoonlijke professionele ontwikkeling	29
6.1 Criteria praktijkleerplek	29
6.2 Beoordeling praktijkleren	33

1. Inleiding

Voor u ligt het leerplan Ervaringsdeskundigheid voor niveau 2, 3, 4, 5, 6 en 7. Dit leerplan is ontwikkeld binnen het project Ontwikkeling Kwaliteitssysteem voor Ervaringsdeskundigen (KvE) (maart 2020 – maart 2022) dat uitgevoerd is in opdracht van het ministerie van VWS en ZonMw. Het bouwt voort op het leerplan Ervaringsdeskundigheid in zorg en welzijn niveau 4 en 5 (2017). In het project vier deelprojecten uitgevoerd:

- De inventarisatie van de stand van zaken van ervaringsdeskundigheid (kwalitatief en kwantitatief)
- De ontwikkeling van een Kwaliteitsstandaard Ervaringsdeskundigheid ontwikkeld. Deze wordt ondergebracht bij Akwa GGZ (Alliantie kwaliteit in de geestelijke gezondheidszorg)
- De uitbreiding van het Leerplan Ervaringsdeskundigheid niveau 4 en 5 naar de niveaus 2, 3, 6 en 7 en de ontwikkeling van een Toetsingskader voor Opleidingen Ervaringsdeskundigheid.
- De ontwikkeling van een beroepsregister met bijbehorende beroepscode. Vindplaats Alle vier deze onderdelen dragen bij aan de verdere professionalisering van het beroep ervaringsdeskundige.

1.1 Achtergrond

Hoewel ervaringsdeskundige een jong vakgebied is, zijn de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet in de professionalisering van ervaringsdeskundigheid. De Nederlandse ggz (voorheen GGZ Nederland) heeft samen met het Trimbos-instituut/HEE! en Kenniscentrum Phrenos het Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid (2013) ontwikkeld. Dit beschrijft de essentie van de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid in de breedst mogelijke zin en vertaalt dit naar competenties, taken en kritische beroepssituaties. Het is dient als een basis waarop de opleidingen kunnen differentiëren naar niveaus en werksettings. Op basis van dit profiel hebben Kenniscentrum Phrenos en het Trimbos-instituut/HEE! het Basiscurriculum Ervaringsdeskundigheid (Van Erp e.a. 2015) ontwikkeld. Het biedt een aantal bouwstenen voor zowel reguliere opleidingen als het cursorisch onderwijs en bij- en nascholingen voor ervaringsdeskundigen. Beide producten zijn tot stand gekomen in co-creatie met vele partijen in het werk- en onderwijsveld en worden daarmee breed gedragen. Ze vormen weer de basis voor de ontwikkeling van een Leerplan Ervaringsdeskundigheid op niveau 4 en 5 in 2017 waarin concrete leeruitkomsten van opleidingen worden benoemd. Dit leerplan is nu uitgebreid naar de niveaus 2, 3, 6 en 7.

In 2017 was de aanvankelijke aanleiding voor het opstellen van het leerplan niveau 4 en 5 gelegen in de voorwaarden die de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) heeft gesteld aan het besluit om de ervaringsdeskundige op te nemen in de beroepentabel en de ervaringsdeskundige inzet per 2018 op te nemen in de productafleiding voor zorg in het wettelijke kader van de Zorgverzekeringswet (Zvw). Met het oog op de nieuwe productstructuur voor de zorg – het zorgprestatie model (ZPM) – is dit eerdere besluit herzien. Inmiddels is de ervaringsdeskundige opgenomen in de beroepentabel onderliggend aan het ZPM en zijn de contouren van het ZPM zelf duidelijk.

Voorwaarden vanuit NZa voor bekostiging van de inzet van de ervaringsdeskundige zijn onder meer:

1. vaststellen dat er sprake is van zelfstandig handelen in het kader van het behandelplan, het herstelproces en het zelfmanagement;
2. uniformering van de opleidingen en differentiatie in opleidingsniveau op basis van het beschikbare Beroepscompetentieprofiel.

Dit leerplan draagt bij aan verdere uniformering als de differentiatie naar niveau. Ten aanzien van punt 1 verschilt de mate van zelfstandigheid in het kader van het behandelplan per niveau.

De ervaringsdeskundige op niveau 6 is opgenomen in het nieuwe Zorgprestatie Model (ZPM). De veldpartijen van het programma ZPM hebben facultatieve prestaties aangevraagd voor de inzet van ervaringsdeskundige werkers die zijn opgeleid op niveau NLQF 5. De NZa heeft de aanvraag goedgekeurd. Vanaf 1 april 2022 kunnen zorgaanbieders de facultatieve prestaties declareren als hierover een overeenkomst is met de zorgverzekeraar. Er zijn twee soorten facultatieve prestaties vastgesteld: behandelconsulten door ervaringsdeskundige werkers (NLQF 5) en groepsconsulten door ervaringsdeskundige werkers (NLQF 5). Het beroepenveld blijft zich hard maken voor de structurele bekostiging op de andere niveaus.

Het leerplan voor de niveaus 2 t/m 7 is een belangrijke schakel in de professionalisering van ervaringsdeskundigheid. De Generieke Module Ervaringsdeskundigheid evenals de vele actuele zorgmodellen waarbij inzet van ervaringsdeskundigheid een vereiste is – FACT (Functionele Assertive Community Treatment), RACT (Resource Assertive Community Treatment), HIC (High Intensive Care), ART (Active Recovery Triad), POD (Peer-supported Open Dialogue) – onderstrepen het belang van een goede inzet van ervaringsdeskundigheid voor goede herstelondersteuning in zorg en welzijn.

¹ Een aantal vragenlijsten is niet volledig ingevuld

Met de oplevering van het Kwaliteitssysteem voor Ervaringsdeskundigen is voorzien in de eerdere aanbevelingen van het werk- en opleidingsveld voor de ontwikkeling van een beroepsregister voor ervaringsdeskundigen en voor de uitbreiding van het leerplan niveau 4 en 5 naar onder- en bovenliggende niveaus. Het eerdere advies voor de toekomstige beroeps- en opleidingsontwikkeling voor ervaringsdeskundigen blijft van kracht en brengen we hieronder opnieuw uit vanuit de huidige stand van zaken, ontwikkelingen en inzichten.

1.2 Advies ontwikkeling van de opleidingspraktijk voor de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid

Uitgangspunt voor het Leerplan Ervaringsdeskundigheid is de onderscheidende inzet van de ervaringsdeskundige, zoals benoemd in het beroepscompetentieprofiel. De ervaringsdeskundige zet eigen ervaringen van ontwrichting en het te boven komen daarvan in om voor anderen ruimte te maken voor hun persoonlijke proces van herstel.

Het opleidingsaanbod voor ervaringsdeskundigen is heel divers. Er zijn reguliere opleidingen, een ruim cursorisch aanbod en er zijn leertrajecten in de praktijk. Ten behoeve van verdere borging van de kwaliteit van alle opleidingen is er binnen het project KvE een Toetsingskader voor ervaringsdeskundige opleidingen ontwikkeld dat aan zal sluiten bij het beroepsregister voor ervaringsdeskundigen. Het toetsingskader beoogt alle ervaringsdeskundige opleidingen de mogelijkheid te bieden om zich op kwaliteit en niveau te laten toetsen zodat het diploma of certificaat van de betreffende opleiding de ervaringsdeskundige toegang geeft tot het beroepsregister. Voor de ervaringsdeskundigen die al lang werkzaam zijn maar geen diploma of certificaat van een ervaringsdeskundige opleiding hebben is bij het beroepsregister een overgangsregeling ingericht. Dit doet recht aan de ontstaansgeschiedenis van ervaringsdeskundigheid en aan de veelkleurigheid van de opleidingen. Het hierna volgende advies heeft betrekking op de formeel kwalificerende opleidingen.

Binnen de formeel kwalificerende opleidingen zijn er twee verschillende contexten voor het opleiden tot ervaringsdeskundige:

1. Ervaringsdeskundigen die worden opgeleid in de context van een eigenstandige ervaringsdeskundige opleiding (de Associate degree Ervaringsdeskundigheid in zorg en welzijn)
2. Ervaringsdeskundigen die worden opgeleid binnen de context van een andere opleiding (alle andere ervaringsdeskundige opleidingstrajecten). Zo kan een ervaringsdeskundige opgeleid worden binnen de context van verpleegkunde, social work, begeleiding in zorg en welzijn.

Overeenkomstig in beide contexten is een beroepsmatige inzet van de eigen ervaringen en het ruimte maken voor ervaringskennis.

Ervaringsdeskundigen vervullen taken primair gericht op het ontsluiten en benutten van ervaringskennis zowel ten dienste van het individuele herstelproces als van de inrichting van herstelondersteuning en het creëren van maatschappelijke kansen. Deze taken zijn erop gericht om ruimte te maken voor het vinden van eigen regie, het doorbreken en voorkomen van ongewenste zorgafhankelijkheid en stigmatisering en om de inrichting van herstelondersteuning te bevorderen.

Het is inmiddels gemeengoed om ervaringskennis te omarmen als derde, onmisbare en gelijkwaardige bron van kennis naast professionele en wetenschappelijke kennis. De toepassing in de praktijk gaat echter nog gepaard met het zoeken naar de juiste afstemming. Het vraagt de omslag naar een cultuur die fundamenteel ruimte maakt voor verschillende perspectieven rondom een hulpvraag.

Ervaringskennis

Ervaringskennis is de kennis en het inzicht die (in eerste instantie) een individu opdoet in het eigen leven, met de eigen ervaringen. Voor het domein van zorg en welzijn betreft het dan kennis en inzicht in het proces van ontwrichting en van herstel. In dat proces kan allerlei wetenschappelijke en professionele kennis behulpzaam zijn. En andersom kan de ervaringskennis helpen om de wetenschappelijke en professionele kennis beter tot hun recht te laten komen, aan te laten sluiten. Maar het kan ook voorkomen dat wetenschappelijke en professionele kennis geen recht doet aan de ervaringen van het individu en dat het individu zich niet gehoord voelt, onvoldoende ruimte vindt voor de eigen (zoekende) betekenis van ervaringen als die afwijkt van de betekenis die er vanuit wetenschappelijke en professionele kennis aan gegeven wordt. Patricia Deegan, één van de grondleggers van de herstelbeweging in de VS, vat dit samen in de oproep 'zie mij als mens, niet als diagnose'. Als dat niet gebeurt kan er een proces van hospitalisatie en groeiend machtsverschil optreden en verdwijnt alle ervaringskennis en de drang om die te verkennen naar de achtergrond.

Ervaringsdeskundigheid

Ervaringsdeskundigheid is ontstaan om ruimte te maken voor ervaringskennis binnen de kaders van wetenschappelijke en professionele kennis. Zowel voor cliënten om de eigen ervaringskennis te ontwikkelen, als binnen de organisatie en binnen de samenleving. Daarbij gaat het om cultuurverandering die gepaard gaat met een zekere spanning en schuring. Spanning tussen eigen interpretatie van de ervaringen – vaak zoekend en conflicterend – en een interpretatie vanuit professionele en wetenschappelijke kennis. Wanneer nu een ervaringsdeskundige tevens is opgeleid in een ander meer traditioneel vak, kan het voordeel zijn dat hij beide perspectieven kent en vanuit beide herstel kan ondersteunen.

Hij kent de verschillen, kan het gesprek met cliënten en collega's vanuit de verschillende perspectieven voeren en beide perspectieven dienstbaar maken aan herstelondersteuning, zowel individueel als op niveau van de organisatie.

De ervaringsdeskundige die vanuit de eigenstandige ervaringsdeskundige context is opgeleid, heeft daarin ook aandacht besteed aan hoe de verschillende kennisbronnen in de praktijk naast elkaar (kunnen) bestaan, maar is niet ook opgeleid in een ander vak en voor andere dan de ervaringsdeskundige taken. Dit kan ertoe bijdragen dat de ervaringsdeskundigheid minder makkelijk vervloeit met andere deskundigheid maar misschien staat het een wederzijds begrip wel weer in de weg.

Over de voor- en nadelen van beide varianten zijn geen harde uitspraken te doen. Voor beide varianten bestaan in het werkveld voorkeuren. Sommige organisaties willen graag medewerkers die ervaringsdeskundigheid combineren met een ander vak en zo de cultuurverandering ondersteunen. Andere willen juist graag ervaringsdeskundigen die opgeleid zijn in de specifiek ervaringsdeskundige taken om deze beter vorm te kunnen geven.

Ook de opleidingen geven aan dat voor beide varianten ruimte moet zijn. Vertegenwoordigers van de beroepsopleidingen niveau 4 Maatschappelijke zorg met ervaringsdeskundigheid geven aan dat voor een goede toeleiding van studenten naar het werkveld het noodzakelijk is om binnen het onderwijsprogramma meer te kunnen specificeren naar ervaringsdeskundige taken. Een eerdere aanvraag door de Mbo-opleidingen voor begeleider in de zorg voor de ontwikkeling van een eigen kwalificatiedossier is door de MBO raad afgewezen. De reden daarvoor is dat een Mbo-opleiding geen andere dan de wettelijke voorwaarden voor toelating kan hanteren. Voor de toelating tot een ervaringsdeskundige opleiding zijn echter de vóór de opleiding opgedane ervaringen van ontwrichting en herstel wel een belangrijke voorwaarde. De bestaande Mbo opleidingen ervaringsdeskundigheid blijven van mening dat naast een opleiding in de context van een ander beroep een eigenstandige ervaringsdeskundige Mbo-opleiding de inzet van ervaringsdeskundigen in het werkveld ten goede zal komen.

Voor de ontwikkeling van het leerplan is een adviesgroep met vertegenwoordigers van stakeholders van het werkveld de vraag voorgelegd of zij ruimte zien voor beide varianten of een voorkeur hebben voor één van beide varianten. De leden gaven aan dat het voor de ontwikkeling van het vak in de praktijk belangrijk is dat er naast de opleidingen tot ervaringsdeskundige binnen de context van een andere opleiding, ervaringsdeskundigen opgeleid worden in een eigenstandige beroepsopleiding. Hierbij speelt ook het vraagstuk van de bekostiging van de inzet van ervaringsdeskundigen binnen de Zorgverzekeringswet (Zvw) een rol.

De vertegenwoordiger van de Nederlandse ggz benadrukt dat eigenstandige opleidingen een voorwaarde zijn voor een eigen bekostigingsgrond en een heldere positionering in het werkveld. De vertegenwoordiger van MIND pleit voor een grotere beschikbaarheid van opleidingen die uitsluitend opleiden tot ervaringsdeskundigheid omdat zij anders voorzien dat ervaringsdeskundigheid te zeer wordt ingekapseld binnen de bestaande zorg. Ook de Vereniging van Ervaringsdeskundigen hecht aan de veelkleurigheid het opleidingsaanbod en ziet de ontwikkeling van eigenstandige opleidingen ervaringsdeskundigheid op de verschillende niveaus als een belangrijke voorwaarde voor de professionalisering van ervaringsdeskundigheid.

Advies aan het opleidingsveld en werkveld ervaringsdeskundigen

Op basis hiervan is het advies aan het opleidingsveld en het werkveld om in afstemming verder inzichtelijk te maken wat de behoeften van het werkveld zijn ten aanzien van deze beide varianten van de opleiding tot ervaringsdeskundige zijn. Op grond daarvan kunnen opleidingen hun toekomstige ontwikkelingen afstemmen, hun studenten goed voorbereiden op het beroep van ervaringsdeskundige en kan het werkveld ervaringsdeskundigheid goed positioneren. Het huidige leerplan biedt samen met het Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid en het Toetsingskader voor Opleidingen Ervaringsdeskundigheid voldoende houvast voor de ontwikkeling van beide varianten.

1.3 Leeswijzer voor het leerplan

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de kern van ervaringsdeskundigheid en hoe dit zich kan vertalen naar de verschillende werkvelden. Hier wordt ook een korte schets van de organisatorische en inhoudelijke samenhang van de niveaus in de praktijk gegeven.

In de hoofdstukken 3 t/m 6 worden vier leerlijnen beschreven, respectievelijk Persoonlijke professionele ontwikkeling, Kennis herstel en ervaringsdeskundigheid, Kerntaken ervaringsdeskundige en Praktijkleren. De keuze voor deze leerlijnen is parallel aan de inhoudelijke ontwikkeling van de beroepsmatige inzet. De basis van de inzet wordt gevormd door het vermogen om deze inzet te kunnen verbinden met de eigen ervaringen: Persoonlijke professionele ontwikkeling. In de leerlijn Kennis van herstel en ervaringsdeskundigheid verwerft de student kennis over hoe deze persoonlijke ervaringskennis zich verhoudt tot de algemene kennis van herstel en ervaringsdeskundigheid en de relatie met wetenschappelijke en professionele kennis. In Kerntaken ervaringsdeskundige wordt de vertaling van beide voorgaande lijnen naar het werkveld gemaakt. In de laatste leerlijn Praktijkleren gaat de student daadwerkelijk aan de slag in het werkveld.

Elke leerlijn volgt een vaste opbouw. Na een korte inleiding worden de competenties beschreven: eerst de algemene competenties van werknemers in het werkveld van zorg en welzijn en dan de competenties die specifiek zijn voor de ervaringsdeskundige. Deze zijn geformuleerd onafhankelijk van het niveau. Vervolgens worden de leeruitkomsten benoemd met een differentiatie naar niveau. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een reflectie op deze leeruitkomsten vanuit de kritische beroepssituaties. Kritische beroepssituaties zijn terugkerende thema's die voor het betreffende beroep vaak vragen en soms spanning oproepen. Door telkens te kijken hoe deze thema's in de betreffende leerlijn aan de orde kunnen zijn, kunnen ze bijdragen aan het scherp krijgen van de onderscheidende inzet van de ervaringsdeskundige. Dezelfde thema's worden telkens belicht vanuit een ander aspect van de scholing tot ervaringsdeskundige.

Overall waar in de tekst de ervaringsdeskundige wordt aangeduid met hij/zijn kan ook zij/haar gelezen worden. Wanneer het in de tekst gaat over de persoonlijke ervaringen van de ervaringsdeskundige wordt deze rechtstreeks aangesproken in de tweede persoon.

2. Kern van ervaringsdeskundigheid

Het fundament van het leerplan is de omschrijving van de kern van ervaringsdeskundigheid. Met methodische zelfhulp en emancipatie als pijlers draagt ervaringsdeskundigheid bij aan zowel individueel herstel en ontwikkeling als aan de inrichting van herstelondersteuning en aan sociale inclusie. Het begrip herstel is ontwikkeld in de cliëntenbeweging van de psychiatrie. Ook in de verslavingszorg en het sociale domein van welzijn kent de inzet van ervaringsdeskundigheid al een langere traditie. Vanuit deze verschillende achtergronden worden verschillende begrippen gehanteerd. In de ggz en de verslavingszorg is de inzet van ervaringsdeskundigheid verbonden met de begrippen herstel en persoonlijke ontwikkeling, in het sociaal domein staan de begrippen empowerment en sociale inclusie meer op de voorgrond. De inzet van ervaringsdeskundigheid wordt niet uitsluitend verbonden met het begrip herstel. Afhankelijk van de context sluiten begrippen als eigen ontwikkeling, ontplooiing, weerbaarheid en veerkracht soms beter aan. In de context van armoede staat ontwikkeling, participatie, het bestrijden van sociale uitsluiting meer op de voorgrond. Dit verandert niet fundamenteel iets aan de inzet zelf, alleen aan de beschrijving van de context. Dit leerplan kan in de verschillende opleidingen naar de beoogde context voor de ervaringsdeskundige inzet ingekleurd worden. Een belangrijk component van het begrip herstel is dat een ieder die het betreft zelf uitmaakt wat voor hem of haar herstel betekent. Vanuit deze gedachte wordt in dit leerplan het begrip herstel gehanteerd.

2.1 Het betekenisveld van herstel

In een herstelproces (her)ontdekken mensen (verloren gewaande) mogelijkheden voor een vervullend leven na of met ontwrichtende levenservaringen. Zij ontdekken dat zij alleen zelf, in dialoog met anderen, de betekenis kunnen vinden van hun leven of problemen. Daardoor kunnen zij deze een plaats en betekenis geven in hun leven, leren om te gaan met pijn of de ontwrichtende situatie en een nieuwe richting geven aan hun leven.

Een herstelproces laat vaak zien hoe de persoonlijke betekenisgeving mensen tot keuzes brengt die hoop, nieuwe kracht en mogelijkheden opleveren, waardoor het leven een andere wending kan nemen. Dat is vaak geen lineair maar een cyclisch proces, waarin verschillende fasen en facetten elkaar kunnen afwisselen. Dat ligt voor elk herstelproces anders.

Een belangrijke voorwaarde is dat iemand ruimte en aandacht ervaart voor zichzelf, de situatie en eigen ervaringen. Maar ook voor het uitproberen en herzien, voor verwarring en tegenstrijdigheden. In een herstelproces ontstaat ruimte, hervinden mensen vaak veerkracht en een nieuw evenwicht. Het gaat vaak gepaard met wensen en doelen maar soms ook met het weer herzien daarvan. Een te snelle vertaling naar doelen kan de ruimte voor die verkenning vroegtijdig afsluiten. Herstel is ook stil kunnen staan bij alles wat er is en het nog niet weten waar het heen gaat. Het vraagt vertrouwen in het proces met ongewisse uitkomst.

2.1.1 Facetten van herstel

Het begrip herstel vindt haar oorsprong in de VS, waar het voor het eerst werd gebruikt door Patricia Deegan (1988).¹ Wat later is het begrip in Nederland geïntroduceerd door met name Wilma Boevink. Op grond van het begrip herstel eisen zij ruimte om niet te worden opgesloten in (maatschappelijke) vooroordelen over psychische ziekten. Zij vragen ruimte voor het herstellen van de gevolgen van deze vooroordelen, voor herstel van eigen waardigheid, van hun eigen mens-zijn, van zichzelf. In het geval van Patricia Deegan en Wilma Boevink betrof het vooroordelen vanuit de ggz. Maar hetzelfde kan aan de orde zijn bij de vooroordelen en stigma vanuit de maatschappelijke context: sociale achterstand en ongelijkheid, exclusie en discriminatie. Het gaat altijd om een individueel proces waarbij niemand anders dan de persoon zelf deskundig is.

De onverwachte wending van herstel heeft veel mensen ertoe aangezet hierover te publiceren en anderen te laten zien in welke onverwachte hoeken herstel verstopt kan zitten.^{2,3}

¹ Deegan, P. (1998) Recovery: The lived Experience of Rehabilitation. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 11, 4, 11-19.

² Deegan, P. (1993). Recovering our sense of value after being labeled mentally ill. *Journal of Psychosocial Nursing*, 31 (4), 7- 11.

³ Boevink, W. (red.) (2006). *Verhalen van herstel*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Ridgway⁴ benoemt belangrijke facetten van herstel die uit herstelverhalen van individuele herstelprocessen naar voren komen.

Allereerst is er het herwinnen van een positief zelfbeeld ondanks de situatie van ontwrichting. Vaak gaat het om een zoektocht naar zin en hoop, naar een leven waarbij de beperkingen niet op de voorgrond staan. Daarnaast is een belangrijk facet het herwinnen van greep op het eigen leven. Herstellende mensen schrijven over het aanboren van eigen mogelijkheden en krachten, een positieve levenswijze, een ontwikkeling van kwetsbaarheid naar actief zelfmanagement. Herstel gaat weliswaar soms gepaard met genezing maar dat is niet de essentie noch het doel. Algemeen geformuleerd draait herstel om het je weer thuis voelen in jezelf, en gaat het vaak gepaard met het herwinnen van een leven met betekenisvolle activiteiten, sociale relaties en maatschappelijke betrokkenheid.

Ervaringsdeskundigheid kan belangrijke ondersteuning bieden om ruimte te maken voor dat individuele proces waar de facetten van herstel (vaak) deel van uitmaken en voor het collectieve emancipatieproces. Dit zullen we toelichten aan de hand van enkele belangrijke begrippen die met ervaringsdeskundigheid samenhangen: ervaring, empowerment en (zelf)stigma.

2.1.2 Ervaring, empowerment en (zelf)stigma

'De ervaring' is onmisbaar bij de zoektocht naar zin, hoop en eigen kracht, maar ook bij het (weer) oppakken van sociale en maatschappelijke rollen. Ondanks ontwrichtende ervaringen liggen in het bredere palet van ervaring ook de mogelijkheden voor herstel besloten. Voor ons doel zijn in het begrip 'ervaring' twee hoofdbetekeningen van belang. Eén aspect verwijst naar iets goed kunnen, ergens veel van weten: 'iemand met veel ervaring', daar kun je op vertrouwen. Het andere aspect verwijst naar een beleving van iets, 'dat was een hele ontroerende ervaring'.

Benoembare ervaring versus onbenoembare beleving

Door de ervaringen met ontwrichting, met professionele en informele ondersteuning en alles wat daarbij komt kijken, heeft iemand veel geleerd over wat wel of niet helpt, hoe je andere mogelijkheden van ondersteuning kunt vinden, hoe de omgeving reageert, et cetera. Veel van deze aspecten van de ervaring kunnen worden benoemd. Maar een ander deel van die ervaringen betreft de onbenoembare beleving. Waarom de een van Mozart houdt en de ander van Beethoven berust op het verschil in beleving. Hoe we persoonlijk en uniek ingebed zijn, bepaalt alles wat we doen en meemaken. Die 'bedding' is niet aan te wijzen, te benoemen of over te dragen. Die valt samen met ons unieke zelf. Deze bedding bepaalt altijd mede de kleur van de dingen, zoals omgekeerd de dingen die we doen en meemaken de bedding beïnvloeden.⁵

De onderscheiden aspecten van ervaring zijn overigens niet gescheiden. In de benoembare aspecten resoneren de onbenoembare mee en andersom.

Doorgaans nemen we niet bewust waar hoe de onbenoembare beleving in alles wat we doen, meespeelt. Vaak is niet duidelijk wat waardoor komt. Niet altijd is er een 'echte' oplossing voorhanden bij problemen die meer of minder samenhangen met (deels) onbenoembare beleving. Soms ontstaat getob van de ene oplossing naar de andere zonder dat er echt veel verandert. Of raken mensen het spoor alleen maar meer bijster. Juist de onbenoembare aspecten van de ervaring bevatten aanwijzingen voor wat er 'eigenlijk' in de weg zit.⁶

Een aspect in het betekenisveld van herstel dat recent meer op de voorgrond komt is trauma. Met de aandacht voor de ervaringen en ervaringskennis komen niet zelden meer verborgen aspecten van traumatische gebeurtenissen en omstandigheden naar voren. Aandacht hiervoor kan een belangrijke bijdrage leveren aan herstel. Daarnaast kan zorg zelf (her)traumatiseren door het negeren van die ervaringskennis, door impliciete ongelijkheid of het toepassen van dwang en drang. Ervaringsdeskundigheid kan een belangrijke bijdrage leveren aan een trauma-sensitieve zorg die beide kanten adresseert. Dit vraagt van de ervaringsdeskundige het vermogen om in verbinding te blijven met zichzelf en de eigen pijn en het ongemak dat mogelijk naar voren komt. Dit is een voorwaarde om bij de pijn van de ander te kunnen zijn, daar ruimte voor te maken zonder die pijn op te willen lossen. Dit vraagt vertrouwen in het proces van de ander en zijn eigen deskundigheid. Dit aspect komt ook (indirect) naar voren in de kernvaardigheden en attitude genoemd onder 2.3.3 die overgenomen zijn uit het BCP-E. Een trauma-sensitieve interpretatie van deze kernvaardigheden en van de daaruit voortvloeiende competenties en leeruitkomsten met aandacht voor de competentie om in verbinding te kunnen zijn en blijven, is een belangrijk aspect van de scholing van ervaringsdeskundigen. Mogelijk zal dit recente inzicht meer aandacht krijgen in een volgende versie van het BCP-E.

⁴ Ridgway, P. (1999). Deepening the mental health recovery paradigm, defining implication for practice. A report of the recovery paradigm project. Lawrence: University of Kansas School of Social Welfare.

⁵ Boertien, D. & Rooijen, S. van (2011). Ervaringskennis in de ggz: een noodzaak. In S. van Rooijen & J. van Weeghel (red.) (2011), Jaarboek Psychiatrische rehabilitatie 2010-2011 (pp. 35-47). Amsterdam: uitgeverij SWP.

⁶ Read, J., Os, J. van, Morrison, A.P., Ross, C.A. (2005). Childhood trauma, psychosis and schizophrenia. Acta Psychiatrica Scandinavica, 112, 330-50.

Door stil te staan bij het geheel van de ervaringen inclusief de onbenoembare ervaring kan de wereld achter de problemen weer in beeld komen en daarin schuilt de ruimte om op persoonlijke wijze de weg naar de eigen mogelijkheden tot herstel te vinden. Het vertrouwen, ook van de omgeving, dat die ruimte bestaat, is een belangrijke bron van hoop. Vaak is de maatschappelijke rol onderdeel van herstel. Empowerment en de tegenhanger, stigmatisering (inclusie versus uitsluiting) spelen een belangrijke rol bij zowel herstel als ervaringsdeskundigheid. De beide begrippen krijgen hun betekenis in de ervaring van mensen die ze letterlijk aan den lijve ervaren. We gaan op beide kort in.

Empowerment

Empowerment betekent 'in kracht komen'. Grenzen die aanvankelijk het ontplooiën van kracht in de weg zaten, worden verlegd en belemmeringen weggenomen. Soms gaat het om interne of individuele grenzen die mensen in en van zichzelf hebben. Maar er kunnen ook (impliciete) grenzen ontstaan zijn door beeldvorming, hulpverlening en de sociale kaders (externe, maatschappelijke grenzen). Empowerment is sterk verbonden met emancipatoire bewegingen in de samenleving die ruimte willen maken voor het vergroten van maatschappelijke kansen en de mogelijkheid voor (betaald) werk voor mensen die eerder werden uitgesloten. In empowerment gaan mensen meer zelf bepalen, waar zij voorheen bepaald werden. Dit is een taak voor het individu en voor de maatschappelijke organisaties: empowerment is altijd zowel een individueel als een collectief proces.⁷

Empowerment is zowel een noodzakelijke voorwaarde voor als een beoogd resultaat van herstel. De focus ligt op potentieel en krachten. Het in kaart brengen van persoonlijke doelen en ambities is een belangrijk onderdeel hiervan. Empowerment vraagt om veranderingen in iemands persoonlijke leven en in iemands omgeving.

De begrippen herstel en empowerment zijn dus niet inwisselbaar. Herstel verwijst naar het omvattende geheel van alles wat in het proces van herstel herschikt, hersteld en overwogen wordt in het kader van heelwording. Daarvan kan ook bijvoorbeeld een periode van stilvallen en rouwen een belangrijk onderdeel zijn die echter niet in termen van empowerment te benoemen is. Empowerment verwijst naar de meer afzonderlijke en aanwijsbare deelprocessen die zich afspelen binnen de bredere bedding van herstel en die samenhangen met het ervaren van hernieuwde kracht en zelfbepaling.

Stigma en zelfstigma

Wie met ontwrichting te maken krijgt, ondervindt niet alleen de gevolgen hiervan, maar ook de afwijzende reacties van mensen om zich heen. In de samenleving leven veel vooroordelen die ervoor zorgen dat mensen worden gemeden of uitgesloten.

In een proces van stigmatisering krijgen mensen die afwijken van 'de norm' het negatieve stigma en worden zij, veelal uit angst, buiten de groep gesloten en gediscrimineerd.⁸

Daarnaast is sprake van zelfstigma of geïnternaliseerd stigma. Dit houdt in dat de persoon in kwestie de negatieve oordelen van anderen heeft verinnerlijkt. Voor anderen vallen zelfbeeld en de algemene mening weliswaar niet samen, maar toch lopen zij in hun gedrag vooruit op de heersende opvattingen, bijvoorbeeld door maar niet te gaan solliciteren. Dit is geanticipeerd stigma. Stigmatisering betekent telkens weer het negatieve beeld bevestigen. Hulpverleners zijn niet immuun voor het (onbewust) bevestigen van de negatieve beelden.

De gevolgen van stigmatisering zijn groot. Hardnekkige vooroordelen zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor het verlies van maatschappelijke rollen waarmee zeer veel mensen met ontwrichtende psychische ervaringen te maken hebben: het verlies van baan, inkomen, een kleiner sociaal netwerk. Over de hele linie is een lagere kwaliteit van leven het gevolg.⁹

Na clustering van de kwalitatieve gegevens komt naar voren dat onder de respondenten die een opleiding niet nodig vinden (n=51, 7%), 49% levenservaring belangrijker vindt, 13% denkt dat een eerdere zorgopleiding afdoende is en 11% is van mening dat ervaringsdeskundige überhaupt geen professe is (in absolute aantallen betreft het hier 6 personen).

2.2 Ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid

Bij herstel is van belang om ruimte te maken voor de ontwikkeling van – en inzicht verkrijgen in – de gelaagdheid van eigen ervaringskennis. Het geheel van het eigen unieke weten kent alleen iemand zelf. Daar kan een ander nooit of nooit geheel 'bij'. Daarover is de persoon in kwestie altijd als enige deskundig. Tegelijk heb je de ander nodig om bij het eigen weten te komen.

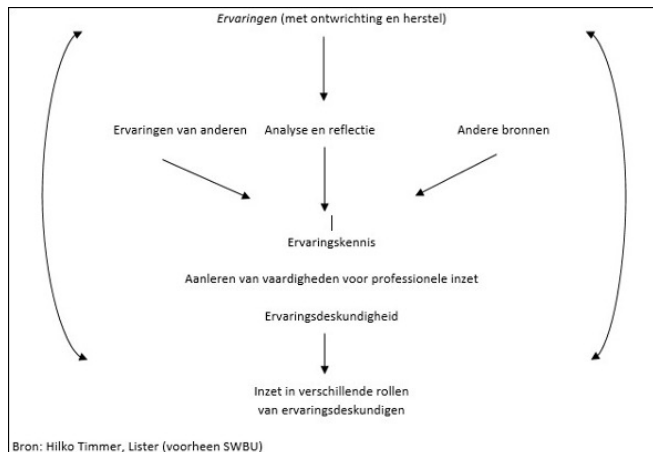
Figuur 1 geeft de samenhang van de begrippen en de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid schematisch weer. De ontwikkeling van professionele ervaringsdeskundigheid is in eerste instantie een expliciete sprong in dit proces. In het onderhouden van ervaringsdeskundigheid is de ontwikkeling van ervaring naar ervaringskennis naar ervaringsdeskundigheid een voortdurend en circulair proces vanuit telkens nieuwe ervaringen. Bij de ontwikkeling van de eigen ervaringskennis is de uitwisseling met ervaringskennis van anderen vaak heel behulpzaam. Dit proces van delen en uitwisselen wordt wel (het opbouwen van) collectieve ervaringskennis genoemd.

⁷ Boumans, J. (2012). Tussen regie en repressie, een verslag van een verkenning van het concept empowerment. Tijdschrift voor Rehabilitatie, 1, 28-43.

⁸ Thornicroft, G. (2007). Shunned, discrimination against people with mental illness. Oxford: Oxford University Press.

⁹ Weeghel, J. (2010). Verlangen naar volwaardig burgerschap; maar wat doen we in de tussentijd? Tilburg: Universiteit van Tilburg.

Dat impliceert geenszins dat het ook geheel 'vanzelf' gaat of je het ook in je eentje zou moeten doen. Integendeel, juist goed geschoolde ervaringsdeskundigheid kan op een onderscheidende wijze bijdragen aan het scheppen van de goede voorwaarden voor het proces van herstel.

Ervaringsdeskundigheid is het vermogen om op grond van eigen herstelervaring voor anderen ruimte te maken voor herstel.

De ervaringsdeskundige heeft het vermogen ontwikkeld om:

1. de eigen ervaringen met een ontwrichtende aandoening/situatie en het te boven komen ervan (herstel) in wederkerigheid in te zetten om (individuele) anderen te ondersteunen bij het vinden of maken van ruimte voor hun persoonlijk herstelproces. De inbreng van de persoonlijke dimensies van herstel onderscheidt een ervaringsdeskundige van reguliere hulpverlenende disciplines.
2. de eigen ervaringen van stigmatisering en empowerment in te zetten om een herstelondersteunende (maatschappelijke) omgeving en herstelondersteunende zorg te bevorderen. De beargumenteerde inbreng van deze aan den lijve ondervonden kennis voor de inrichting van herstelondersteuning is onderscheiden van andere disciplines.

2.2.1 Methodische zelfhulp en emancipatie

De inzet van ervaringsdeskundigheid bij het krijgen van inzicht in en ontwikkelen van persoonlijke ervaringskennis vormt de eerste pijler voor beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid. Deze pijler vatten we samen onder de noemer 'methodische zelfhulp'. De tweede pijler wordt gevormd door de ervaringen van uitsluiting en afwijzing en van de tegenhangers daarvan: inclusie en empowerment. Beide pijlers worden gevormd door kennis die mensen opdoen door de gevolgen aan den lijve te ondervinden.

Pijler 1: Methodische zelfhulp

Essentieel bij zelfhulp is om nieuwe mogelijkheden en kracht te vinden en de aandoening en bijbehorende beperkingen te kunnen gaan zien in het omvattende perspectief van het eigen leven. Zo kan in beeld komen waar ruimte is en wat mogelijk nog meer ten grondslag ligt aan de ervaren problemen.

Bij methodische zelfhulp scheppen groepen samen ruimte om nieuwe mogelijkheden en kracht te zoeken en te vinden. Dit proces van het vinden van eigen betekenis laat zich heel moeilijk van buitenaf aansturen, laat staan afdwingen. Gelijkwaardige uitwisseling van (vergelijkbare) ervaringen is een belangrijk hulpmiddel gebleken¹⁰ om een gedeelde achtergrond in beeld te brengen. Herkenning die vaak maar een half woord nodig heeft, biedt erkenning en begrip voor de eigen situatie en kan de moed geven om eigen mogelijkheden te gaan verkennen.

De ervaringsdeskundige brengt zijn eigen ervaring met een ontwrichtende situatie en het herstel hiervan in en onderscheidt hierbij de inhoud en het proces. Als het gaat over de inhoud van het eigen ervaringsweten, is niemand anders dan de persoon in kwestie deskundig. De ervaringsdeskundige is echter deskundig op het gebied van het proces van herstel en het verkennen van eigen belevingen. Bij methodische zelfhulp doet de ervaringsdeskundige een beroep op de eigen kracht van de ander, zonder deze voor een ander in te vullen. Te zien hoe een ander zich in een vergelijkbare omstandigheden beweegt en daarin vooruitgang boekt voor het eigen welbevinden, kan een bron van hoop en inspiratie zijn.

Het methodische karakter van zelfhulp zit in het consequent en structureel ruimte scheppen voor zelfonderzoek en empowerment. Zelfhulpgroepen zijn primair georganiseerd rond het vinden van ruimte, eigen mogelijkheden en kracht. Ook lotgenotengroepen kunnen daarmee bezig zijn, maar hun primaire doel is meer kennis en begrip van (omgaan met) een ontwrichtende situatie. Methodische zelfhulp biedt deelnemers handvatten voor het vinden van eigen betekenis en ruimte voor herstel. De methode van zelfhulp bewaakt en ondersteunt de gelijkwaardige uitwisseling van ervaringen waardoor deelnemers niet vervallen in 'beter weten' en het duiden van ervaringen van anderen.¹¹

¹⁰ Gestel-Timmermans, J.A.W.M. van (2011). Recovery is op to you; evaluation of a peer run course. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

¹¹ Zelfhulp die gericht is op herstel gaat niet zo zeer uit van een diagnose of sociale positie maar van de unieke eigen worsteling met wat in de weg zit en van de eigen mogelijkheden voor een goed leven.

Pijler 2: Emancipatie

Er ligt een belangrijke taak voor ervaringsdeskundigheid om de bestaande kaders van zorg en welzijn te veranderen zodat de ruimte benodigd voor herstelprocessen en het vergroten van maatschappelijke kansen daadwerkelijk ontstaat. Bestaande structuren moeten plaats maken voor andere (machts) verhoudingen die vraag- en cliëntsturing in de psychiatrie mogelijk maken.

Dit geldt ook voor de bredere sociale kaders die belemmeringen opwerpen. Ook hier is ervaringsdeskundigheid de voorwaarde om bestaande machtsverhoudingen te doorbreken en ruimte te maken voor de groep die tot nu toe maar al te vaak wordt uitgesloten.¹²

In deze zin is de inzet van ervaringsdeskundigheid een emancipatoire beweging met wortels in de sociaal-activistische burgerrechtenbeweging van de jaren zestig. Vanuit dit activisme heeft zich een groeiende herstel- en cliëntenbeweging in Nederland en daarbuiten gevormd. In de VS hebben belangrijke voorvechters als Patricia Deegan, Judi Chamberlin, Mary Ellen Copeland opgeroepen tot verandering van de zorg en de bestrijding van stigmatisering. In Nederland heeft Wilma Boevink als voortrekker de begrippen herstel, empowerment en ervaringsdeskundigheid geïntroduceerd. Maar ervaringsdeskundigheid strekt zich uit tot ver buiten de grenzen van de ggz en vervult steeds meer een belangrijke rol in het sociale domein.

2.3 Ervaringsdeskundigheid in de praktijk

2.3.1 Kerntaken

Op grond van de beide pijlers stelt ervaringsdeskundigheid zich de volgende drie kerntaken:

1. ondersteuning bij individuele herstelprocessen;
2. inrichting van herstelondersteuning;
3. bevorderen van emancipatie en van de maatschappelijke processen gericht op het tegengaan van stigma(tisering) en het creëren van maatschappelijke kansen.

1. Ondersteuning bij individuele processen

De ervaringsdeskundige ondersteunt de cliënt bij het individuele herstelproces, bij zijn dagelijkse bezigheden en maatschappelijke participatie en emancipatie. Daartoe creëert hij vanuit (h)erkenning, reflectie en begrip ruimte zodat de cliënt zelf aan zijn herstelproces kan werken. De ondersteuning is een samenwerkingsproces waar, vanuit zelfbepaling, ook de omgeving bij betrokken kan worden. Dit zijn de voor de cliënt belangrijke personen, maar ook maatschappelijke organisaties die ondersteuning bieden.

2. Inrichting van herstelondersteuning

De ervaringsdeskundige ondersteunt en bevordert de inrichting van herstelondersteuning. Deze component strekt zich uit tot het gehele werkveld van zorg en welzijn en gaat gepaard met culturele verandering en het consequent tegengaan van stigmatisering en uitsluiting. Dit betreft o.a. scholing, coaching en ondersteuning van medewerkers, de beïnvloeding van de cultuur en visie van zorg en welzijn, maar ook het bevorderen van samenwerking en aansluiting tussen zorg en maatschappelijke sectoren. Overkoepelend is het streven om het aanbod en inrichting van de zorg zo te veranderen dat zij daadwerkelijk aansluiten op de behoeften van de gebruiker van die zorg.

3. Creëren van maatschappelijke kansen

De ervaringsdeskundige draagt bij aan het scheppen van maatschappelijke ruimte en participatie. Hij gaat uitsluiting tegen door een positieve cultuur te scheppen. Hij draagt bij aan een compassievol klimaat waarin diversiteit leidraad is.

Hij faciliteert het proces van empowerment door een vrije ruimte te genereren waarbinnen mensen in samenspraak met anderen zelf bepalen hoe zij hun leven vormgeven en (weer) invloed verwerven over hun levensomstandigheden. Voor de uitvoering van deze taken zet de ervaringsdeskundige eigen ervaringen in. Hij biedt hoop vanuit een doorleefd herstel en heeft kennis van binnenuit over herstel, empowerment en stigma.

De kerntaken versterken elkaar niet alleen, maar zijn ook voorwaarden voor elkaars succesvolle uitvoering. Om deze taken goed te kunnen uitvoeren is ervaringskennis de *conditio sine qua non*.

2.3.2 Activiteiten

De kerntaken die samen het doel van de inzet van ervaringsdeskundigheid vormen, kunnen worden geconcretiseerd in de volgende activiteiten.

1. Inrichten van een vrijplaats

Pas vanuit een vrije ruimte waarin talenten en het verkennen van eigen kracht centraal staan, kunnen mensen gaan ontdekken wat persoonlijk herstel betekent. Daarnaast hebben zij vrije ruimte nodig om in hun eigen tempo na te denken over de manier waarop een organisatie herstel kan agenderen en inhoud kan geven. Beide vereisen een 'vrijplaats', letterlijk een ontmoetingsplek waar ideeën vrij kunnen worden uitgewisseld. Maar ook figuurlijk, in de zin van alle tijd en ruimte om persoonlijk herstel op gang te brengen. Ervaringsdeskundigen kunnen voeding geven aan een vrijplaats en de inrichting daarvan ondersteunen.

¹² Kal, D. (2010). Kwartiermaken, werken aan ruimte voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Uitgave in eigen beheer. Eerdere uitgaven Uitgeverij Boom (2001, 2002).

2. Kwartiermaken voor herstel en ervaringsdeskundigheid in de eigen organisatie

Om herstelondersteuning te realiseren moeten herstel en ervaringsdeskundigheid bij alle lagen in de organisatie op de agenda staan. Dat gaat niet vanzelf; het is nodig om kwartier te maken voor de essentie van herstel, zelfhulp en ervaringsdeskundige ondersteuning. Ervaringsdeskundigen en cliënten komt hierbij een centrale rol toe.

3. Kwartiermaken voor herstel en ervaringsdeskundigheid in breder verband

Ervaringsdeskundige inzet is ook van belang in allerlei maatschappelijke verbanden. Wie de mogelijkheden voor maatschappelijke participatie (mede in het kader van de Wmo) wil vergroten, doet een appel op ervaringsdeskundige inzet. Ervaringsdeskundigen kunnen als kwartiermaker voorlichting geven, adviseren, actief zoeken naar participatiemogelijkheden, cliëntgestuurde projecten opzetten en/of dergelijke projecten coachen.

4. Bevorderen en stimuleren van openheid en inclusie

Hier gaat het om voorlichting en deskundigheidbevordering over situaties van ontwrichting en om het aan het licht brengen en weerleggen van vooroordelen. Door inbreng van eigen ervaringskennis wordt de blik op ontwrichtende ervaringen verruimd, ook bij hulpverleners. Ervaringsdeskundigen kunnen de aandacht vestigen op de context waarin deze ervaringen wortelen en manieren aanreiken om openheid en inclusie binnen en buiten de eigen organisatie te bevorderen.

5. Verbetering aansluiting tussen zorg, herstel en zelfhulp

Onbedoeld is de bestaande hulpverlening soms herstelondermijnend en meer op beheersen dan ontwikkelen gericht. Toegang tot goede zorg en begeleiding is soms vanuit diezelfde opvattingen beperkt. Het is een kernactiviteit voor ervaringsdeskundigheid om de aansluiting tussen goede zorg, herstel en zelfhulp te verbeteren. Daarbij is kennis van alternatieve programma's en keuzemogelijkheden in de zorg noodzakelijk om cliëntsturing in de zorg te vergroten.

6. Herstelondersteuning organiseren

Bij de huidige wijze van bekostiging en organisatie ligt de nadruk op wat er niet goed gaat, op wat verbeterd moet worden. De problemen en niet het herstelproces zijn daarbij leidend. Organisatie van herstelondersteuning vraagt een ombuiging in de bekostigingssystematiek en organisatie van zorg en welzijn. Afstemming met maatschappelijke partijen is noodzakelijk om de nodige verbinding naar de maatschappij te realiseren.

2.3.3 Kernvaardigheden en attitudes

Over welke vaardigheden en attitudes moet een ervaringsdeskundige beschikken om de vrije ruimte die op verschillende niveaus nodig is, te creëren en vervolgens te faciliteren? De ontwikkeling van de hieronder genoemde vaardigheden en attitudes ondersteunt de inzet van ervaringsdeskundigheid bij de kerntaken.¹³ Ze hebben allemaal hun voedingsbodem in ervaringskennis.

Niet-medisch taalgebruik

Emoties en gevoelens kunnen benoemen zoals mensen die ervaren: angst, wanhoop, boosheid, blijdschap. Expliciet diagnostisch taalgebruik en taalgebruik gericht op beperkingen blijven achterwege.

Betekenis kritisch en open kunnen bezien

Begrijpen hoe we met taal deels betekenis geven aan de wereld en aan iemands geestelijke toestand. De ander kunnen ondersteunen bij het ruimte maken voor nieuwe betekenissen van ervaringen en oude betekenissen te herzien.

Oordeelloos luisteren

Open kunnen luisteren naar jezelf en de ander (present zijn). Door middel van open vragen proberen te begrijpen waar de ander is. Kunnen aanvaarden als je iets niet begrijpt.

Wederkerige inbreng met respect voor verschil

Ruimte kunnen bieden voor verborgen en moeilijke emoties en bewegingen van de geest. Met respect voor verschil eigen ervaringen zo kunnen inbrengen, dat mensen herkenning en gedeelde grond kunnen voelen. De manier waarop luistert nauw. Het is de kunst om te vertellen wat zicht geeft op kracht, mogelijkheden en de weg naar herstel. Ongevraagd advies moet vermeden worden.

Flexibel met grenzen omgaan

Nabijheid kunnen bieden in een wederkerige relatie en grenzen kunnen aangeven die bij de situatie passen. Grenzen kunnen stellen aan wat je vertelt met de focus op het positieve en hoopgevende dat uitzicht biedt op herstel.

Begrip van en vertrouwen hebben in herstel

Kunnen zien dat mensen altijd ruimte kunnen vinden en dat herstel soms in kleine en voor de buitenwereld onzichtbare stappen kan zitten. Creatief kunnen kijken en luisteren naar jezelf en anderen om ruimte te bieden voor eigen kracht (empowerment).

¹³ Mead, M., Hilton, D. & Curtis, L. (2001). Peer Support: A Theoretical Perspective. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 25, 134- 41.

Begrijpen hoezeer trauma's een zelfbeeld en wereldbeeld kunnen bepalen

Vaak zijn trauma's weggestopt en vertaald naar ziektebeelden. Door open te luisteren en in niet-diagnostische taal te praten over gedrag, gevoelens en ervaringen, kunnen oude ervaringen weer in het licht komen van de betekenis die ze ooit hadden, zoals geweld of misbruik. Het is de kunst om aanwezig te zijn, te begrijpen wat er gebeurt en te weten dat dit kan leiden tot herstel.

Begrip van en voor conflicten

Begrijpen dat aan conflicten met anderen vaak eigen innerlijke conflicten en onzekerheden ten grondslag liggen. In staat zijn om conflicten om te buigen naar een mogelijkheid om inzicht en uitwisseling van ervaringen te verdiepen.

Reflectie en introspectie

Kunnen reflecteren op het eigen handelen om de essentie van zelfhulp te bewaken en om groei mogelijk te maken.

2.3.4 Context en verwachtingen van de werkplek

De context van de werkplek is voor de inzet van ervaringsdeskundigheid sterk bepalend. Hoewel veel ervaringsdeskundigen vaak werken op het snijvlak van zorg en samenleving, ontwikkelt een ervaringsdeskundige specifieke kennis voor het domein waarvoor hij is opgeleid: kennis van het domein van de ggz verschilt van kennis van het sociale domein. De afbakening van de eigen context en expertise is de verantwoordelijkheid van de ervaringsdeskundige zelf en van de werkgever.

Binnen elke context beoogt de inzet van ervaringsdeskundigheid vanuit emancipatie nieuwe cultuurwaarden te creëren. Dat proces vraagt van de ervaringsdeskundige en van de werkgever geduld en vasthoudendheid aan de visie. Soms ervaart de ervaringsdeskundige te moeten voldoen aan heel hoge impliciete verwachtingen. Het expliciet benoemen van taken in relatie tot de context en het opleidingsniveau van de ervaringsdeskundige voorkomt dat impliciete verwachtingen tot teleurstellingen leiden.

Praktijkschets

In het leerplan is voor de opleidingsniveaus zo veel mogelijk aangesloten bij de niveau aanduidingen van het NLQF (Netherlands Qualification Framework oftewel het Nederlands Kwalificatieraamwerk, dat is gekoppeld aan het EQF: European Qualification Framework).

Vanuit de verschillende opleidingsniveaus kunnen mensen als ervaringsdeskundige vanuit een brede achtergrond invoegen in de beroepspraktijk. Ook de beroepspraktijk kent een indeling in niveaus. Deze loopt niet 1 op 1 gelijk aan de niveau indeling van de opleidingen.

De indeling in beroepsniveaus is vloeiender en elk beroepsniveau biedt ruimte om vanuit een verschillende opleidingsniveaus in te stromen en door te ontwikkelen.

Om een beeld te geven van hoe deze beroepspraktijk er uit kan zien geven we hieronder een korte praktijkschets aan de hand van de drie kerntaken van het Beroepscompetentie Profiel Ervaringsdeskundigheid. In het beroepsregister van ervaringsdeskundigen worden drie niveaus onderscheiden: 1) Ondersteunend en assisterend ervaringsdeskundige (niveau 2 en 3), 2) Uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundige (niveau 4 en 5), 3) Coördinerend en leidinggevend ervaringsdeskundige (niveau 6 en 7). De schets heeft geen voorschrijvend karakter maar bedoelt een houvast te geven voor de praktijkontwikkeling.

Ten aanzien van niveau-aanduiding bij ervaringsdeskundigheid maken we graag een belangrijke kanttekening. Het hart van ervaringsdeskundigheid is de inzet van eigen ervaringen van ontwrichting en herstel ten behoeve van het inzicht in en ontwikkeling van ervaringskennis en herstel van anderen. Ervaringskennis onttrekt zich daarmee uit de aard van het begrip voor een belangrijk deel aan niveaubepaling. Je kan nooit zeggen dat de ene ervaring van een hoger niveau is dan de andere. Noch dat de ervaringen van worsteling en herstel van de één van een hoger niveau zijn dan die van een ander. Het kunnen delen van persoonlijke ervaringen zonder daarmee deskundigheid over een ander te suggereren is voor alle niveaus het hart van het vak. De gevoeligheid waarmee mensen in verbinding kunnen zijn met eigen ervaringen en dit dienstbaar kunnen maken voor anderen is ook een aspect van ervaringskennis dat zich in hoge mate onttrekt aan de criteria voor niveaubepaling van opleidingen en beroepspraktijk. Om deze ervaringskennis vervolgens goed in te kunnen zetten in de context van de complexe praktijk van zorg en welzijn, gelden wel dezelfde kenmerken die gelden voor de reguliere niveaubepalingen van opleiding en beroepspraktijk. Voor de beroepspraktijk zijn de volgende criteria leidend: zelfstandigheid, transfer (wisselwerking theorie en praktijk), complexiteit en verantwoordelijkheid.

Ondersteunend en assisterend ervaringsdeskundige

De ondersteunend en assisterend ervaringsdeskundige komt overeen met niveau B van het BCP en zet eigen ervaringen met name in bij de kerntaak 1 'ondersteunen bij individuele herstelprocessen'. Dat kan zijn in 1-op-1-contacten of in groepsverband. Hij hanteert daarbij methoden en uitgangspunten van zelfhulp. Daarnaast zet hij eigen ervaringen in bij voorlichting ten behoeve van de kerntaken 2 'inrichten herstelondersteuning en 3 'beïnvloeden van maatschappelijke processen en creëren van kansen'.

De ondersteunend en assisterend ervaringsdeskundige kan starten met opleidingsniveau 2, 3 of 4 en met voortgaande ontwikkeling en groeiende praktijkervaring het takenpakket veranderen en uitbreiden met taken waar een steeds hogere mate van zelfstandigheid, transfer, complexiteit en verantwoordelijkheid is vereist. Bijvoorbeeld door op kerntaak 1 steeds meer eigen initiatief in het contact te leggen met cliënten, door steeds zelfstandiger zelfhulpgroepen te organiseren en aan te bieden. Op kerntaak 2 kan de hij geleidelijk aan meer taken oppakken om eigen ervaringen te delen ten behoeve van het toegankelijk en beschikbaar maken van methodische zelfhulp en door het geven van voorlichting over herstelondersteuning. Op kerntaak 3 kan hij bijdragen aan de organisatie van activiteiten ten behoeve van destigmatisering, voorlichting geven, in dialoog gaan.

De ondersteunend en assisterend ervaringsdeskundige werkt vaak in stabiele situaties in een team met andere disciplines of in een team van ervaringsdeskundigen. Hij ontvangt bij voorkeur steun en begeleiding van een ervaringsdeskundige en heeft intervisie met andere ervaringsdeskundigen. Idealiter is de functie is ingebed in samenhang met de functies voor uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundige en coördinerend en leidinggevend ervaringsdeskundigen. Dit biedt de ondersteunend en assisterend ervaringsdeskundige ook de mogelijkheid om door te groeien naar een hoger functieniveau.

Uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundige

De uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundige komt overeen met niveau C van het BCP en zet zich met name in op kerntaak 1 'ondersteunen van individuele herstelprocessen'. Hij doet dit in 1-op-1-contacten en met name in het organiseren en faciliteren van methodische zelfhulp. Hij zet zich ook in op kerntaak 2 'inrichting van herstelondersteuning'. Hier richt hij zich met name op het structureel beschikbaar en breed toegankelijk maken van methodische zelfhulp in de organisatie, het geven van voorlichting en het voeren van de dialoog. Hij is ook actief op kerntaak 3 'beïnvloeden maatschappelijke processen en creëren van kansen'. Hier neemt hij deel aan projecten en samenwerkingsverbanden, vervult organisatorische en educatieve taken, gaat in dialoog.

De uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundige kan starten met opleidingsniveau 4, 5 of 6 en met voortgaande ontwikkeling en groeiende praktijkervaring kan het takenpakket veranderen en uitbreiden met taken waar een steeds hogere mate van zelfstandigheid, transfer, complexiteit en verantwoordelijkheid is vereist. Dit kan bijvoorbeeld gaan over (het bijdragen aan) taken op het gebied van het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van beleid en van cultuurverandering in de organisatie en daarbuiten.

De uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundige werkt vaak in redelijk complexe tot complexe situaties in een team met andere disciplines of met andere ervaringsdeskundigen. Hij ontvangt bij voorkeur steun en begeleiding van een ervaringsdeskundige. Idealiter is de functie is ingebed in samenhang met functies van junior en senior ervaringsdeskundigen.

Coördinerend en leidinggevend ervaringsdeskundige

De coördinerend en leidinggevend ervaringsdeskundige komt overeen met niveau D van het BCP en zet eigen ervaringen met kerntaak 1 'het ondersteunen van individuele herstelprocessen' in ten behoeve van kerntaak 2 'de inrichting van herstelondersteuning' en 3 'het beïnvloeden van sociaal maatschappelijke processen en creëren van kansen'. Dit vertaalt zich naar het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van beleid ten behoeve van alle drie de kerntaken, het coördineren en ondersteunen van ondersteunend en assisterend en de uitvoerend en coördinerend ervaringsdeskundigen.

De coördinerend en leidinggevend ervaringsdeskundige kan starten met opleidingsniveau 5, 6 of 7 en met voortgaande ontwikkeling en groeiende praktijkervaring kan het takenpakket veranderen en uitbreiden met taken gericht op innovatie, onderzoek en het geven van leiding.

De coördinerend en leidinggevend ervaringsdeskundige werkt doorgaans zelfstandig, kan complexe situaties aan die een hoge mate van transfer en verantwoordelijkheid vereisen. De functie is ingebed in samenhang met de hiërarchische lijnen van de organisatie.

Relatie met het opleidingsniveau

Om een beeld te geven van hoe deze beroepsniveaus zich verhouden tot de opleidingsniveaus geven we hier een korte niet uitputtende schets van de opleidingsniveaus.

Niveau 2: ondersteunend ervaringsdeskundige

De ervaringsdeskundige niveau 2 zet eigen ervaringen in directe cliëntencontacten in bij de uitvoering van praktische taken. Deze taken vallen vooral onder kerntaak 1: ondersteunen van individuele herstelprocessen. Hij doet dit bij voorkeur onder regie van een ervaringsdeskundige op niveau 5 of hoger. Bij de andere kerntaken vervult de ervaringsdeskundige van niveau 2 een rol in samenwerking met ervaringsdeskundigen van een hoger opleidingsniveau.

Niveau 3: assisterend ervaringsdeskundige

Een assisterend ervaringsdeskundigheid zet in directe cliëntcontacten eigen ervaringen in om ruimte te maken voor cliënten om het herstel en de eigen kracht te verkennen.

Hij ondersteunt ontwikkelprocessen van cliënten en cliëntsystemen en assisteert bij de inrichting van herstelondersteuning. Hij assisteert bij het toepassen van methodische zelfhulp, het doorbreken van stigma's en het bevorderen van emancipatie en empowerment. Kerntaak 1 vormt een hoofdtak. Hij doet dit onder regie van een ervaringsdeskundige op niveau 5 of hoger.

Op de andere kerntaken werkt de ervaringsdeskundige niveau 3 samen met een ervaringsdeskundige van een hoger opleidingsniveau.

Niveau 4: uitvoerend ervaringsdeskundige op kerntaak 1. De ervaringsdeskundige op niveau 4 zet zelfstandig de eigen ervaringen van herstel in bij directe cliëntcontacten, zowel individueel als in groepen. De ervaringsdeskundige vervult ook activiteiten op kerntaken 2 en 3 in samenwerking met een ervaringsdeskundige op niveau 5-7.

Niveau 5: uitvoerende en coördinerend ervaringsdeskundige. De ervaringsdeskundige op niveau 5 zet zelfstandig de eigen ervaringen van herstel in binnen de directe cliëntcontacten met name op groepsniveau / zelfhulp. Hij/ zij coördineert tevens deze taken.

Niveau 6: De ervaringsdeskundige op niveau 6 zet de eigen ervaringen in in directe cliëntcontacten en coördineert de inzet van ervaringsdeskundigheid op de onderliggende niveaus in de breedte van de organisatie. Hij stelt in samenwerking met ervaringsdeskundigen en bestuur en directie innovatief beleid op om alle drie de kerntaken te kunnen realiseren en coördineert de uitvoering. Hij toetst dit beleid zo mogelijk in samenwerking met een ervaringsdeskundige op niveau 7 en stelt dit bij.

Niveau 7: De ervaringsdeskundige op niveau 7 zet eigen ervaringen in in directe cliëntcontacten en is daarnaast met name leidinggevend. Hij stelt innovatief beleid op, coördineert, stuurt aan, evalueert en stelt bij op alle drie de kerntaken. Hij / zij kan dit doen binnen de grenzen van een organisatie maar ook vanuit samenwerkingsverbanden van verschillende organisaties. De ervaringsdeskundige op niveau 7 kan tevens onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigheid opzetten, coördineren en uitvoeren.

3. Leerlijn Persoonlijke professionele ontwikkeling

3.1 Inleiding

Ervaringsdeskundigheid is het vermogen om op grond van eigen herstellervaring voor anderen ruimte te maken voor herstel. Het onderzoeken en delen van de eigen ervaringen met herstel spelen hierbij een belangrijke rol. Hoe hebben jouw ervaringen je gevormd en hoe ben je je daartoe gaan verhouden? Wat is de invloed geweest van je opvoeding en de omgeving (context) waarin je opgroeide? Welke rol spelen zingeving en spiritualiteit in je leven? Wat kun en wil je betekenen voor anderen? Dit heeft allemaal te maken met de eigen persoonlijke ontwikkeling.

Een volgende stap is dat je leert om je eigen ervaringen in te zetten voor anderen. Dat vraagt van jezelf dat je je bewust bent van je eigen ervaringen en een goed beeld krijgt van de manier waarop je die gepast kan inzetten. Het gaat hierbij om de professionele ontwikkeling als ervaringsdeskundige: de beroepshouding en kernwaarden als ervaringsdeskundige. Ethische dilemma's en spanningsvelden spelen hierbij een belangrijke rol.

In paragraaf 3.1.2 worden algemene competenties besproken van ervaringsdeskundigen (die niet alleen voor ervaringsdeskundigen maar ook voor andere hulpverleners gelden en in paragraaf 3.1.3 de specifieke competenties van ervaringsdeskundigen. In paragraaf 3.1.4 wordt de vertaalslag gemaakt naar de leeruitkomsten op niveau 4 en 5.

3.2 Algemene competenties

Voor de leerlijn Persoonlijke professionele ontwikkeling zijn de volgende algemene competenties van belang:

- Kan kwesties doordenken en een dialoog voeren over ontwikkelingen ten behoeve van het beroepsmatige handelen.
- Kan over de eigen functie, taken, professionaliteit en het organisatiebelang heen kijken. Kent eigen kernkwaliteiten, valkuilen en allergieën.
- Kan door middel van kritische zelfreflectie zelfsturend richting geven aan het eigen beroepsmatig handelen en verder leren.
- Neemt kennis van actuele ontwikkelingen in het vakgebied en kan hierover in gesprek gaan.
- Is zich bewust dat hij in een leerproces zit en dat dit een voortdurend proces is.

3.3 Specifieke competenties

Voor de leerlijn Persoonlijke professionele ontwikkeling zijn de volgende specifieke competenties van belang:

- Kan reflecteren op eigen ervaringen, de herstelbevorderende en empowerende factoren van de eigen ervaringen en zo een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van unieke ervaringskennis.
- Kan reflecteren op de eigen aanpak en attitude vanuit waarden van herstel en ervaringsdeskundigheid.
- Is door reflectie en dialoog met anderen (collectieve ervaringskennis) deskundig in het leven met tegenslag en herstel.
- Is zich bewust van de eigen kwetsbaarheid en weerbaarheid en kan in het werk verbinding houden met de eigen ervaringswereld waarin herstel verankerd ligt.
- Heeft inzicht in de ethische en normatieve kaders voor de eigen ervaringsdeskundige beroepsuitoefening.

3.4 Leeruitkomsten per niveau

Niveau 2:

De student deelt eigen ervaringen en wisselt uit met collega's en cliënten en kan daarbij de eigen persoonlijke grenzen en die van de ander herkennen.

Niveau 3, 4, 5:

De student deelt eigen ervaringen, wisselt uit en bevraagt en ondersteunt de ander in dit proces. Hierbij wordt collectieve ervaringskennis benut.

Niveau 6:

De student deelt eigen ervaringen, wisselt uit en bevraagt en ondersteunt de ander in dit proces. De student kan hierin verschillende perspectieven herkennen en naar voren brengen en ruimte maken voor de ander. Hierbij wordt collectieve ervaringskennis benut.

Niveau 7:

De student kan de eigen ervaringen in verschillende kenniskaders plaatsen, deze kritisch beschouwen en relateren aan collectieve ervaringskennis en zo ruimte maken voor verschillende perspectieven en voor ervaringskennis.

Niveau 2:

De student reflecteert op de eigen ervaringen en onderzoekt hoe de eigen ervaring ingezet kan worden bij ondersteuning van cliënten en collega's.

Niveau 3, 4, 5, 6:

De student reflecteert op de eigen ervaringen en onderzoekt die in relatie tot het verlangen, de motivatie en inspiratie om ervaringsdeskundige te worden.

Niveau 7:

De student reflecteert op de eigen ervaringen en onderzoekt die in relatie tot het verlangen, de motivatie en inspiratie om ervaringsdeskundige te worden.

De student kan hiervoor verschillende methoden gebruiken en kan deze methoden kritisch beschouwen vanuit waarden van ervaringsdeskundigheid.

Niveau 2:

De student maakt ruimte om vanuit eigen ervaringen de rollen van ondersteunend ervaringsdeskundige in het eigen team te verkennen en daar vorm aan te geven.

Niveau 3:

De student maakt ruimte om vanuit eigen ervaringen de rollen van assiserend ervaringsdeskundige in de eigen organisatie te verkennen en daar vorm aan te geven.

Niveau 4, 5, 6:

De student maakt ruimte om vanuit eigen ervaringen de rollen van ervaringsdeskundige in diverse organisatorische, professionele en maatschappelijke contexten te verkennen en daar vorm aan te geven

Niveau 7:

De student kan in de verschillende rollen van ervaringsdeskundige in diverse organisatorische, professionele en maatschappelijke complexe en conflicterende contexten functioneren en hierin leidinggeven.

Niveau 2:

De student beschrijft op welke manier enkele persoonlijke ervaringen bevorderend en belemmerend zijn in het contact met cliënten en koppelt hieraan een leerdoel waarin het contact met cliënten wordt belicht.

Niveau 3, 4:

De student kan reflecteren op de manier(en) waarop persoonlijke ervaringen en opvattingen bevorderend en belemmerend zijn in het contact met anderen en koppelt hieraan een leerdoel met betrekking tot het contact met cliënten en het professionele netwerk.

Niveau 5:

De student kan reflecteren op welke manier enkele persoonlijke ervaringen en opvattingen bevorderend en belemmerend zijn in het contact met anderen en hierin verbinding maken met de professionele identiteit.

Niveau 6:

De student kan reflecteren over de ontwikkelingen in de persoonlijke en professionele identiteit en hoe die zich tot elkaar verhouden. De student kan dit relateren aan normatieve professionele kaders.

Niveau 7:

De student kan reflecteren over de ontwikkelingen in de persoonlijke en professionele identiteit en hoe die zich tot elkaar verhouden. De student kan dit relateren aan normatieve professionele kaders en kan dit verbinden aan de verschillende opvattingen over professionaliteit.

Niveau 2:

De student neemt kennis van lokale ontwikkelingen op het gebied van herstel en ervaringsdeskundigheid voor het eigen beroep.

Niveau 3:

De student neemt kennis van landelijke ontwikkelingen op het gebied van herstel en ervaringsdeskundigheid voor het eigen beroep.

Niveau 4, 5, 6:

De student is op de hoogte van en kan reflecteren op de landelijke en internationale ontwikkelingen op het gebied van herstel en ervaringsdeskundigheid voor het eigen beroep en zich hiertoe verhouden (niveau 4)

Op niveau 5 en 6 kan de student dit op een breder organisatorisch en maatschappelijk werkkterrein dan alleen het eigen beroep.

Niveau 7:

De student kan reflecteren op het belang van landelijke en internationale ontwikkelingen op het gebied van ervaringsdeskundigheid, kan aangeven hoe hij zich hier persoonlijk en professioneel toe verhoudt en hierover een dialoog voeren en reflecteren op filosofische en sociaal culturele aspecten.

Niveau 2:

De student heeft zicht op de normen en waarden rond de eigen beroepsuitoefening.

Niveau 3, 4:

De student kan de ethische en normatieve kaders voor de eigen beroepsuitoefening benoemen.

Niveau 5, 6:

De student kan de ethische en normatieve kaders voor de eigen beroepsuitoefening benoemen en kan hierbij verschillende perspectieven en tegenstellingen in ogenschouw nemen.

Niveau 7:

De student kan de ethische en normatieve kaders voor het eigen professioneel handelen benoemen en discretionaire ruimte benutten en verantwoorden vanuit verschillende ethische referentiekaders die relevant zijn voor ervaringsdeskundigheid.

3.5 Kritische beroepssituaties

In het beroepscompetentieprofiel (2013) zijn vijf kritische beroepssituaties benoemd:

1. nabijheid versus afstand
2. zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen
3. kracht versus kwetsbaarheid
4. trots versus schaamte
5. nieuwe versus bestaande cultuurwaarden.

Deze vijf kritische beroepssituaties zijn geformuleerd op basis van de ervaringen van ervaringsdeskundigen in het werkveld. Bij alle vier de leerlijnen van dit leerplan worden de kritische beroepssituaties binnen de context van de betreffende leerlijn tegen het licht gehouden.

In het nieuwe Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid (BCP-E) zijn er zes kritische beroepssituaties benoemd:

1. De relatie tussen ervaringskennis, professionele kennis en wetenschappelijke kennis
2. Nabijheid en afstand
3. Zingeving en zinloosheid en pijn kunnen verdragen
4. Kracht en Kwetsbaarheid
5. Nieuwe en bestaande cultuurwaarden
6. Trots en schaamte, (zelf)stigma en uitsluiting

In dit document wordt nog uitgegaan van de vijf kritische beroepssituaties van het BCP-E 2013. Het vernieuwde BCP-E is te bekijken op vved.org/bcp-e.

Bij de persoonlijke professionele ontwikkeling komt het erop aan bovengenoemde competenties steeds beter te ontwikkelen en zo steeds beter in staat te zijn om de spanning die een beroepssituatie op kan roepen niet alleen goed te verdragen, maar steeds meer te kunnen voelen dat deze spanning voor een belangrijk deel de kern van je vak uitmaakt.

In sommige situaties kan je er één heel expliciet herkennen, soms zijn er meer gelijktijdig aan de orde. Alle vijf geven ze een spanning weer die voor zowel de ervaringsdeskundige als degene met wie hij in gesprek is, moeilijk te verdragen kan zijn. Hoe dat eruitziet, of beter, hoe dat voelt, zal telkens per persoon verschillen. De kern van ervaringsdeskundigheid is misschien wel om juist in deze spanning te kunnen blijven staan en op individueel niveau vertrouwen in de eigen bronnen van herstel en die van de ander te behouden, op organisatorisch niveau vertrouwen in de gezamenlijke ontwikkeling te hebben.

Als ervaringsdeskundige betreed je het domein van de individuele ervaringswereld. Dat op zich brengt al de gelaagdheid van emoties - de tegenstrijdigheden daarin en dus mogelijke spanning - naar voren. De ervaringsdeskundige maakt ruimte voor de ander om tot eigen inzichten te komen (zelfhulp). Dat gaat soms gepaard met pijn en verdriet. Het kan moeilijk zijn om daar met vertrouwen bij te zijn, zonder in te grijpen of oplossingen aan te dragen. Het is soms verleidelijk om advies te geven maar tegelijk weet je dat dit voortkomt uit jouw ervaringswereld en niet die van de ander. Het vraagt om balanceren tussen wat je van jezelf inbrengt als helpend zonder over te nemen.

Bovendien biedt de ervaringsdeskundige vrije ruimte om op een andere dan de gangbare manier te kijken naar de achtergrond en verklaring van ontwrichtende ervaringen. Gangbare verklaringen voor ontwrichting, hoe daarmee om te gaan en impliciete beeldvorming worden daarmee kritisch bezien. Ook dat kan spanning opleveren, zowel op individueel niveau als op het niveau van organisatie.

Nabijheid versus afstand

Het vraagt nabijheid bij de zoektocht van een ander maar tegelijk voldoende afstand om de vrije ruimte van de ander niet in te gaan vullen met eigen ervaringen. Door de uitwisseling van persoonlijke ervaringen ontstaat persoonlijke nabijheid, maar de uitwisseling staat binnen een context van zelfhulp en is gebaat bij afbakening van het meer 'gewone' persoonlijke contact. De uitwisseling in de context van zelfhulp blijft daardoor gericht op de persoonlijke ontwikkeling en de contacten daarbuiten kunnen vrijer en over koetjes en kalfjes gaan.

Zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen

Zingeving ontstaat niet zonder ruimte voor de ervaringen van zinloosheid en pijn die er – niet alleen in herstelprocessen – ook altijd zijn. Juist dat besef kan het ook mogelijk maken om bij de pijn van de ander en jezelf te zijn zonder er te veel door overweldigd te worden. Maar ook om geraakt te kunnen worden en dat te kunnen tonen, is onderdeel van de competenties van persoonlijke professionele ontwikkeling. Zonder dat zou nabijheid in kille afstand kunnen omslaan. 'Heeft inzicht in de ethische en normatieve kaders voor de eigen beroepsuitoefening' kan zo een spanning blootleggen tussen de normen voor ervaringsdeskundigheid en wat van oudsher gangbaar is in de hulpverlening.

Kracht versus kwetsbaarheid

In herstelprocessen kan datgene wat als kwetsbaarheid gezien werd, ook een kracht blijken te zijn. En omgekeerd kan dat wat een kracht was, misschien wel eigenlijk meer kwetsbaar maken dan gewild. Een competentie als 'Is door reflectie en dialoog met anderen deskundig in het leven met ziekte en herstel' kan goed ingezet worden om eerdere oordelen over kracht en kwetsbaarheid weer eens open te bezien.

In een tijd waarin eigen regie en eigen kracht zo hoog in het vaandel staan, kan het heel bevrijdend en herstelondersteunend zijn om dat te erkennen en daar een zekere rust in te vinden. Dat gaat deels tegen een tijdgeest in en kan moed vragen om te erkennen dat er naast kracht ook altijd – bij iedereen – sprake is van kwetsbaarheid. Dit open kunnen bezien kan ook bijdragen tot het overstijgen van deze tegenstelling en dat wat er is los van een oordeel over kracht of kwetsbaarheid te bezien. Daarmee kan de ervaringsdeskundige bijdragen aan een omgeving waarin ruimte is voor kwetsbaarheid.

Trots versus schaamte

Bij het delen van ervaringen kunnen sommige gekleurd zijn door trots, andere misschien met schaamte. Het vraagt van de ervaringsdeskundige de openheid om deze aspecten van de eigen ervaringen met begrip en zonder te (ver)oordelen te delen.

Daarmee kan de ervaringsdeskundige bijdragen aan een oordeelvrije omgeving. Dit kan ook de ander helpen om voorbij schaamte te komen en eigen trots te ondersteunen.

Nuances van trots en schaamte zijn – net als ervaringskennis in het algemeen – vaak heel subtiel. Het is daarom een belangrijk aspect van persoonlijke beroepsontwikkeling van de ervaringsdeskundige om hier steeds meer vertrouwd mee te worden. Juist dat maakt een goede inzet van de eigen ervaringen ten behoeve van de herstelruimte van de ander uit.

Zingeving

Nieuwe versus bestaande cultuurwaarden

Aan het herstelconcept liggen deels andere waarden ten grondslag dan gangbaar in zorg en samenleving. Patricia Deegan zei: 'Het is niet je taak om normaal te worden. Het is je taak de weg van herstel af te leggen en je te ontwikkelen tot de persoon die je werkelijk bent' (Deviant, tijdschrift tussen psychiatrie en maatschappij, nr 5, 1995; oorspronkelijk artikel verscheen in The Journal of psychosocial Nursing vol 31 nr 4). Hierbij kan het gaan over de normering die uit kan gaan van de ggz maar ook over (impliciet) voor bijvoorbeeld de participatiedruk uit de samenleving. Het vraagt van de ervaringsdeskundige moed om telkens weer die ruimte aan te reiken. De competentie 'de student maakt ruimte om vanuit eigen ervaringen de rollen van ervaringsdeskundige in diverse organisatorische, professionele en maatschappelijke contexten te verkennen en daar vorm aan te geven' leent zich goed om deze kritische beroepssituatie tegen het licht te houden. Het vraagt ook hier het uithoudingsvermogen om de spanning tussen de waarden van individueel herstel uit te dragen zonder te vervallen in de veroordeling van de bestaande (en normerende) cultuurwaarden.

Een blijvend punt van aandacht voor alle betrokkenen is een oneigenlijke inzet van de ervaringsdeskundige. Dit is aan de orde wanneer de organisatie de ervaringsdeskundige inzet voor reguliere hulpverleningstaken en niet voor onderscheidende ervaringsdeskundige taken. Of wanneer een team de ervaringsdeskundige vooral wil benutten om iemand toe te leiden naar de hulpverlening en deze persoon vervolgens over te dragen aan een reguliere hulpverlener.

Op het niveau van de persoonlijke ontwikkeling als ervaringsdeskundige kan het helpend zijn om te leren voelen waar en hoe deze thema's voor jou spelen en hoe je ermee om kan gaan. Dat zal voor iedereen anders zijn en net zo uniek als een herstelproces.

4. Leerlijn Kennis, herstel en ervaringsdeskundigheid

4.1 Inleiding

De concepten herstel, empowerment en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en herstelondersteuning, trauma, emancipatie en sociale inclusie zijn belangrijk voor de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid. Tezamen vormen deze kennisgebieden de leerlijn Kennis, herstel en ervaringsdeskundigheid.

In 4.2 worden algemene competenties besproken van ervaringsdeskundigen en in 4.3 de specifieke competenties van ervaringsdeskundigen. In 4.4 wordt de vertaalslag gemaakt naar de niveaus 4 en 5.

4.2 Algemene competenties

Voor de leerlijn Kennis, herstel en ervaringsdeskundigheid zijn de volgende algemene competenties van belang:

- Heeft kennis van de kwaliteitscyclus en van vindplaatsen van (nieuwe) wet- en regelgeving en financieringsvormen in zorg en welzijn.
- Heeft kennis van outreachend en ambulante werken, methodisch handelen, rehabilitatie, presentie en het gezondheidsconcept van Huber.
- Heeft kennis van (ontwikkelings)psychologie, systeembenaderingen, identiteitsconcepten, leertheorieën, diversiteit, interactietheorie en groepsdynamica.
- Heeft kennis van generieke modules Ervaringsdeskundigheid, Herstelondersteuning, Destigmatisering en Zelfmanagement. Deze modules besteden aandacht aan relevante thema's als herstel, eigen regie, ervaringsdeskundigheid, empowerment, destigmatisering en inclusie.

4.3 Specifieke competenties

Voor de leerlijn Kennis herstel en ervaringsdeskundigheid zijn de volgende specifieke competenties van belang:

- Heeft kennis van de concepten herstel, empowerment en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid, kwartiermaken, trauma en herstelondersteuning en kan deze koppelen aan eigen ervaringen;
- Heeft kennis van de geschiedenis van de cliëntenbeweging, cliëntenparticipatie, cliëntennetwerken en belangengroepen.
- Heeft inzicht in het onderscheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis.

4.4 Leeruitkomsten per niveau

Niveau 2:

De student heeft kennis over herstel, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en herstelondersteunende en trauma-sensitieve zorg en kan deze toepassen op zichzelf en de ondersteuning van cliënten.

De student kan het belang van ervaringskennis benoemen.

Niveau 3:

De student kent de concepten herstel, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en herstelondersteunende en trauma-sensitieve zorg en kan deze toepassen op zichzelf en binnen het team.

Niveau 4, 5:

De student kent de concepten herstel, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en herstelondersteunende en trauma-sensitieve zorg en kan deze toepassen op zichzelf en in de eigen werkcontext.

Niveau 6:

De student kent de concepten herstel, empowerment, emancipatie en stigma, trauma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en herstelondersteunende en trauma-sensitieve zorg en kan hierop kritisch reflecteren en de begrippen onderbouwd toepassen in de brede praktijk van zorg en welzijn en deze praktijk coördineren.

Niveau 7:

De student kent de concepten herstel, trauma, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en herstelondersteunende en trauma-sensitieve zorg en kan hierop kritisch reflecteren en deze onderbouwd toepassen in de brede praktijk van zorg en welzijn en aan deze praktijk leidinggeven.

Niveau 3, 4:

De student kent de geschiedenis van de cliëntenbeweging en verschillende soorten cliëntennetwerken

Niveau 5, 6:

De student kent de geschiedenis van de cliëntenbeweging en verschillende soorten netwerken. De student kan meer gedifferentieerd de mogelijke rollen van een ervaringsdeskundige bij de verschillende netwerken benoemen, zich ertoe verhouden en deze uitoefenen.

Niveau 7:

De student kent de geschiedenis en sociologische en politieke theorieën van emancipatiebewegingen en kan dit relateren aan ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid en aan een inclusieve samenleving, mensenrechten en het VN verdrag voor mensen met een beperking.

Niveau 2:

De student kan het belang van ervaringskennis benoemen.

Niveau 3, 4:

De student kan het onderscheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis benoemen.

Niveau 5, 6:

De student kan het onderscheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis benoemen en uitleggen.

De student kan verschillende kennisbronnen betrekken in denken en handelen.

Niveau 7:

De student kan de verwevenheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis benoemen en uitleggen en is in staat de interactie en theorievorming over ervaringsdeskundigheid te bevorderen.

4.5 Kritische beroepssituaties

In de leerlijn persoonlijke beroepsontwikkeling is geschetst hoe de kritische beroepssituaties op het persoonlijke niveau een spanning op kunnen leveren en aanleiding kunnen zijn voor verdere persoonlijke professionele ontwikkeling als ervaringsdeskundige. Reflecteren op dezelfde kritische beroepssituaties kunnen ook bij het ontwikkelen van kennis over herstel en ervaringsdeskundigheid helpend zijn.

Nabijheid versus afstand

Van oudsher is in de reguliere hulpverlening de nadruk gelegd op het belang van professionele afstand. Tegenwoordig blijkt dat juist de goede relatie in de hulpverlening ertoe doet en is er meer nadruk op professionele nabijheid. Daarin speelt een balans tussen afstand en nabijheid altijd een rol. Het is vervolgens persoonlijk wat iemand als een goede relatie ervaart en daarmee telkens weer zoeken naar de juiste balans tussen afstand en nabijheid.

In discussies over dit thema heeft de ervaringsdeskundige zich vanuit de aard van zijn vak op eigen wijze te verhouden. De basis van het vak is immers de eigen ervaringen. Op welke wijze de ervaringsdeskundige die ook inzet – heel expliciet of meer impliciet – het is per definitie persoonlijk en nabij. Dat betekent niet dat er niks meer privé is. Hierin ontwikkelt iedere ervaringsdeskundige een eigen balans.

Deze positionering is vaak voor hulpverleners van andere disciplines nieuw. Bij de ontwikkeling van kennis over herstel en ervaringsdeskundigheid kan het helpend zijn om te reflecteren op het zoeken naar je eigen balans en op hoe je in gesprek kan met hulpverleners. Reflectie op dit thema kan onder andere de ontwikkeling ondersteunen van de competentie 'Heeft inzicht in het onderscheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis'.

Zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen

Behalve op persoonlijk niveau kan dit thema ook op het niveau van kennis van herstel en ervaringsdeskundigheid een spanning opleveren. Op grond van de eigen ervaringen van zin, zinloosheid en pijn kan het goed zijn dat de ervaringsdeskundige in werksituaties een ander perspectief belicht dan andere hulpverleners en dat kan spanning met zich meebrengen. Een ervaringsdeskundige kan bijvoorbeeld meer ruimte bieden voor het onder ogen zien van zinloosheid waar men binnen de hulpverlening dat mogelijk als te negatief of schadelijk ziet of waar handelingsverlegenheid is. De ervaringsdeskundige kan dit bespreekbaar maken in het meer te kunnen verdragen. Omgekeerd kan een ervaringsdeskundige de omgang door andere hulpverleners met de zinloosheid en pijn als te vanzelfsprekend ervaren. Ook kan de ervaringsdeskundige stigmatisering – en de pijn die dat geeft – binnen de hulpverlening zien die anderen niet zien. Al deze situaties raken aan deze kritische beroepssituaties en vragen om reflectie. Dit kan onder andere bijdragen aan de ontwikkeling van de competentie: 'Heeft kennis van de concepten herstel, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid, kwartiermaken, trauma-sensitiviteit en herstelondersteuning en kan deze koppelen aan eigen ervaringen'.

Kracht versus kwetsbaarheid

Dit is bij uitstek een tegenstelling die op veel verschillende niveaus aan de orde kan zijn in de beroepsuitoefening van de ervaringsdeskundige. Op het niveau van de cliënt is kwetsbaarheid vaak meer in beeld dan kracht: de toegang tot hulpverlening is immers gebaseerd op een mate van kwetsbaarheid: iets waar iemand zelf niet uitkomt. Het kan voor zowel de cliënt als de hulpverleners een uitdaging zijn om hierin niet gevangen te raken.

Vaak heeft de ervaringsdeskundige ervaren hoe juist in de kwetsbaarheid de kracht kan schuilen of ervaringen ook anders dan in termen van kracht of kwetsbaarheid geduid kunnen worden.

Ook kan een ongenueanceerde focus op herstel irreële verwachtingen scheppen en impliciet bij de cliënt een schuldgevoel oproepen waardoor hij zich juist kwetsbaarder gaat voelen. De ervaringsdeskundige dient in deze dynamiek een eigen positie in te nemen. Door hierop te reflecteren (ook binnen en vanuit een stageplek) kan de ervaringsdeskundige onder andere de competentie 'Heeft kennis van de concepten herstel, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid, kwartiermaken, trauma-sensitiviteit en herstelondersteuning en kan deze koppelen aan eigen ervaringen' toepassen.

Trots versus schaamte

De ervaringsdeskundige profileert zich mede op basis van ervaringen waar mogelijk schaamte aan kleeft. Dat kan tot spanningen leiden, bijvoorbeeld door een sluipende stigmatisering van de ervaringsdeskundige. Maar ook plaatsvervangend kan de ervaringsdeskundige zich de gevoelens van schaamte die cliënten tonen, aantrekken.

Kennis over deze subtiele processen en hoe je je daarin goed kan houden is van belang. Binnen de internationale en nationale cliëntenbeweging is veel kennis op dit gebied. De ontwikkeling van de competentie 'Heeft kennis van de geschiedenis van de cliëntenbeweging, cliëntenparticipatie, cliëntennetwerken en belangengroepen' kan het hanteren van deze kritische beroepssituatie ondersteunen.

Nieuwe versus bestaande cultuurwaarden

Op veel verschillende niveaus van het beroep van de ervaringsdeskundige kan zich een spanning voordoen rondom waarden. In het bijzonder is het anders denken over ingrijpende levenservaringen een essentieel onderdeel van het vak van de ervaringsdeskundige. Het vaak nog vanzelfsprekend denken in termen van beperkingen kan het vinden van betekenis in de ervaringen in de weg staan en de invloed van de sociale omgeving veronachtzamen, terwijl zowel oog voor betekenisvinding als voor de sociale context een belangrijke opening naar herstel kunnen zijn.

De waarde van de inzet van de ervaringsdeskundige is een nieuwe cultuurwaarde die nog lang niet overal als zodanig erkend wordt. Dat kan gemakkelijk leiden tot een oneigenlijke inzet die onvoldoende de ontwikkeling van nieuwe cultuurwaarden in de organisatie stimuleert. Reflecteren op deze spanning kan de ontwikkeling ondersteunen van alle genoemde specifieke competenties:

- Heeft kennis van de concepten herstel, empowerment, emancipatie en stigma, ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid, kwartiermaken, trauma-sensitiviteit en herstelondersteuning en kan deze koppelen aan eigen ervaringen.
- Heeft kennis van de geschiedenis van de cliëntenbeweging, cliëntenparticipatie, cliëntennetwerken en belangengroepen.
- Heeft inzicht in het onderscheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele kennis en ervaringskennis.

Net als op het vlak van de persoonlijke beroepsontwikkeling zijn de kritische beroepssituaties vaak aspecten die samenkomen in de concrete beroepssituatie.

5. Kerntaken ervaringsdeskundige

In de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid staan drie kerntaken centraal (zie Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid):

1. Ondersteuning bij individuele herstelprocessen (5.1);
2. Inrichting van herstelondersteuning (5.2);
3. Bevorderen van emancipatie en van maatschappelijke processen, gericht op het tegengaan van stigma(tisering) en het creëren van maatschappelijke kansen (5.3).

Deze kerntaken vloeien voort uit de inhoudelijke pijlers voor ervaringsdeskundigheid: methodische zelfhulp en emancipatie.

5.1 Ondersteuning bij individuele herstelprocessen

Het doel van deze taak van de ervaringsdeskundige is om anderen individueel of (bij voorkeur) in groepsverband te ondersteunen bij het ruimte vinden voor het eigen herstelproces. Omdat iedereen zijn eigen ervaringen heeft, kan uiteindelijk ook alleen de persoon in kwestie zelf het eigen herstel vormgeven. Ieder is de deskundige over zichzelf en kent alleen zijn eigen innerlijke kompas.

De uitwisseling met peers op basis van gelijkwaardigheid en eigen ervaringen is een goede manier om steeds meer in contact te komen met dat eigen innerlijke kompas. Door eigen deskundigheid te delen en samen te zoeken naar de vrije ruimte voor ontwikkeling. Dit vormt de grondslag voor de verschillende methoden van zelfhulp die door ervaringsdeskundigen worden begeleid (o.a. WRAP (Wellness Recovery Action Plan), Herstellen doe je Zelf, Herstelwerkgroepen, HOP (Honest Open Proud)).

De primaire taak van de ervaringsdeskundige is om de eigen ervaringen van ontwrichting, uitsluiting en herstel in te zetten en open te staan voor de ervaringen van de ander. Zo faciliteert de ervaringsdeskundige de ontwikkeling en verdieping van de eigen en andermans ervaringskennis. Door dat in een groep te doen, faciliteert de ervaringsdeskundige een brede uitwisseling die ruimte maakt voor diversiteit en zo de uniciteit stimuleert.

Daarmee is de kern van het beroep simpel. Maar juist dat simpele te doen, is helemaal niet gemakkelijk.

In 5.1.1 worden algemene competenties besproken van ervaringsdeskundigen (die niet alleen voor ervaringsdeskundigen, maar ook voor andere hulpverleners gelden) en in 5.1.2 de specifieke competenties van ervaringsdeskundigen. In 5.1.3 wordt de vertaalslag gemaakt naar de niveaus.

5.1.1 Algemene competenties

Voor de Ondersteuning bij individuele herstelprocessen zijn de volgende algemene competenties van belang:

- Werkt vraaggericht en biedt en bevordert zelfhulp.
- Kan ondersteuning bieden bij (het plannen van) activiteiten vanuit wensen en doelen van cliënten. Stelt zich gelijkwaardig op, stemt af op de ander en luistert zonder oordeel.
- Gaat respectvol om met grenzen.
- Gaat integer om met vertrouwelijke informatie.
- Kan gidsen zonder de regie te nemen.
- Kan contact zoeken.
- Kan omgaan met groepsprocessen en groepsonwikkeling en heeft oog voor diversiteit van mensen. Kan het groepsbelang bewaken met aandacht voor individuele behoeften van mensen.
- Kan inhoud en betrekkningsniveau onderscheiden.
- Gebruikt geen (medisch) jargon maar taal die aansluit bij het proces van herstel.
- Beschikt over grote gevoeligheid voor nuances, details en belevingswereld van cliënten.
- Straalt een gevoel van hoop uit en het vertrouwen dat herstel voor iedereen mogelijk is.
- Kan samen met de cliënt de werkwijze evalueren en hierin nieuwe wegen zoeken.

5.1.2 Specifieke competenties

Voor de Ondersteuning bij individuele herstelprocessen zijn de volgende specifieke competenties van belang:

- Kan de ander hoop en vertrouwen bieden en uitzicht op herstel.
- Is bekend met methoden en werkvormen voor ondersteuning bij zelfhulp en het ontwikkelen van ervaringskennis en kan die toepassen in de praktijk. op niveau 6 kan de student het aanbod van zelfhulp en zelfregie voor individu en netwerk versterken
- Maakt zichzelf bekend en vertelt waar passend over de eigen ervaringen. Kan kracht bij anderen herkennen, waarderen en mobiliseren.
- Kan het eigen verhaal zo delen dat dit er voor een ander toe doet.
- Is zich bewust van de mogelijke voorbeeldfunctie.
- Kan toegang verschaffen tot ervaringskennis van herstel, stigma en empowerment uit andere bronnen.

5.1.3 Leeruitkomsten per niveau

Niveau 2, 3:

De student kan vanuit de eigen ervaring hoop op herstel uitdragen. De student kan werken vanuit de visie op herstel.

Niveau 4, 5:

De student kan vanuit de eigen ervaring hoop op herstel uitdragen en kan dit onderbouwen vanuit de visie op herstel.

Niveau 6:

De student kan deze gefundeerde visie op herstel concretiseren naar verschillende behoeften en kennisniveaus, hier meer bronnen bij betrekken en relateren aan concrete situaties.

Niveau 7:

De student kan deze visie op herstel vertalen naar beleid en naar andere sectoren dan zorg en welzijn en hier innovaties voorstellen en invoeren.

Niveau 2, 3, 4:

De student kan vanuit eigen ervaring voorbeelden geven van de wijze waarop methoden van zelfhulp mensen kunnen ondersteunen bij herstel.

Niveau 5:

De student kan voorbeelden geven van de wijze waarop methoden van zelfhulp mensen kunnen ondersteunen bij herstel. De student kan de verschillende methoden met elkaar in verband brengen en overeenkomsten en verschillen aangeven.

Niveau 6:

De student kent verschillende werkwijzen gericht op het bevorderen van zelfhulp en zelfregie en kan dit theoretisch verantwoorden. De student is staat deze werkwijze op maat vorm te geven. De student is zich bewust van de spanning tussen het professioneel inzetten van ervaringsdeskundigheid en zelfhulp en kan hierop reflecteren.

Niveau 7:

De student kan in de praktijk innovaties vormgeven aan de hand van de werkwijzen gericht op zelfhulp en zelfregie, zoals een herstelacademie. De student kan de principes van zelfhulp exporteren naar andere sectoren dan zorg en welzijn.

Niveau 2:

De student kan bij groepsactiviteiten in praktische zin ondersteunen bij trainingen.

Niveau 3:

De student kan bij groepsactiviteiten assisteren bij trainingen, ruimte creëren vanuit principes van zelfhulp.

Niveau 4, 5, 6, 7:

De student kan op individueel niveau als ook bij groepsactiviteiten en trainingen ruimte creëren vanuit principes van zelfhulp en uitwisseling van ervaringen stimuleren.

Niveau 2:

De student kan vanuit eigen ervaring individuele cliënten ondersteunen bij hun herstel.

Niveau 3, 4:

De student kan anderen individueel of in groepen assisteren bij hun herstel. Hierbij kan hij de eigen en collectieve ervaringen zo inzetten dat die er voor anderen toe doen.

Niveau 5, 6:

De student kan individuele en collectieve ervaringskennis inzetten om herstel te bevorderen.

Niveau 7:

Student kan individuele en collectieve ervaringskennis inzetten voor beleid, innovaties, ook in andere sectoren dan zorg.

Niveau 2, 3, 4:

De student kan feedback vragen van cliënten en collega's op de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid en zo nodig de eigen werkwijze aanpassen.

Niveau 5:

Student kan feedback vragen van cliënten en collega's op de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid en dit benutten voor beleid, innovaties binnen de eigen werkomgeving

Niveau 6:

Student kan feedback vragen van cliënten en collega's op de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid en dit benutten voor beleid, innovaties in eigen werkomgeving en in andere sectoren.

Niveau 7:

Student kan feedback vragen van cliënten en collega's op de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid en dit benutten in de bredere maatschappelijke, politieke krachtenvelden en kan daarover in dialoog gaan.

Niveau 5, 6:

Student kan resultaten van onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigheid vertalen naar de eigen praktijk.

Niveau 7:

De student is in staat m.b.v. praktijkonderzoek de kwaliteit en bijdrage van ervaringsdeskundigheid te verbeteren op grond van evaluaties die passend zijn bij ervaringsdeskundigheid.

5.1.3 Kritische beroepssituaties

1. nabijheid versus afstand.
2. zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen.
3. kracht versus kwetsbaarheid.
4. trots versus schaamte.
5. nieuwe versus bestaande cultuurwaarden.

Binnen de kerntaak Individuele herstelprocessen ondersteunen zal een samenspel van deze vijf spanningsvelden vaak en in telkens wisselende gedaante aan de orde zijn. Hieronder volgt een korte illustratie bij wijze van voorbeeld.

Nabijheid versus afstand

De ervaringsdeskundige kan door de inzet van de eigen ervaringen vaak een sterke persoonlijke relatie van nabijheid opbouwen met de cliënt. Dat kan verwachtingen scheppen van vriendschap. Tegelijk is de relatie met de cliënt een beroepsmatige en geen privérelatie. Dat vraagt van de ervaringsdeskundige om een zorgvuldige balans te ontwikkelen om niet de verkeerde verwachtingen te wekken.

Daarnaast kan de cliënt de ervaringsdeskundige als een voorbeeld voor eigen herstel zien. Tegelijk vraagt het herstelproces van de cliënt eigen ruimte om te zoeken en uit te proberen wat voor hem haar werkt. Het vraagt van de ervaringsdeskundige om die ruimte te laten en aan te geven dat adviezen juist dat vinden van wat voor iemand zelf werkt, in de weg kan staan.

Reflectie op deze tegenstelling nabijheid versus (een zekere) afstand ondersteunt de ontwikkeling van onder andere de competenties 'Is bekend met methoden en werkvormen voor ondersteuning bij zelfhulp en het ontwikkelen van ervaringskennis en kan die toepassen in de praktijk' en 'Maakt zichzelf bekend en vertelt waar passend over de eigen ervaringen'. Reflectie op deze beroepssituatie kan de ontwikkeling ondersteunen van de competentie 'Kan zichzelf als rolmodel inzetten en een voorbeeldfunctie vervullen'.

Zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen

Bij de ondersteuning van anderen kan het moeilijk zijn om de ervaringen van zinloosheid en pijn van de ander te zien. Misschien ook om daarmee weer herinnerd te worden aan eigen gelijksoortige ervaringen.

De competenties 'Kan kracht bij anderen herkennen, bekrachtigen en mobiliseren'; 'Kan het eigen verhaal zo delen dat dit er voor een ander toe doet'; 'Kan zichzelf als rolmodel inzetten en een voorbeeldfunctie vervullen'; kunnen vanuit reflectie op deze tegenstelling nuanceren en diepte krijgen.

Kracht versus kwetsbaarheid

Door na te denken over deze tegenstelling kan de paradox in beeld komen dat mensen tijdens een herstelproces ontdekken dat wat zij als kracht ervaren (mede) een bron van kwetsbaarheid is. En andersom, dat wat als kwetsbaarheid gevoeld wordt soms een kracht blijkt te zijn. Wat kracht en wat kwetsbaar is, is niet zo gemakkelijk door een ander aan te wijzen. Bij het ontwikkelen van de competentie 'Kan kracht bij anderen herkennen, bekrachtigen en mobiliseren' kan reflectie op de tegenstelling kracht – kwetsbaarheid behulpzaam zijn bij nuanceren en verdieping. Ook kan het helpen bij het leren aanvoelen wat passend is bij de competentie 'Maakt zichzelf bekend en vertelt waar passend over de eigen ervaringen'.

Trots versus schaamte

Hetzelfde geldt voor de tegenstelling trots - schaamte. Het ligt niet vast waarop mensen trots zijn en waar ze zich voor schamen. In de loop van een herstelproces kan dat verschuiven. Door hier steeds beter de veranderlijkheid van te zien kan de ervaringsdeskundige zich het vertrouwen eigen maken van de competentie 'Kan de ander hoop en vertrouwen bieden en uitzicht op herstel'.

Nieuwe versus bestaande cultuurwaarden

In individuele herstelprocessen ontwikkelen nieuwe cultuurwaarden zich vaak geleidelijk en via een worsteling met de oude waarden. Niemand kan dat proces afdwingen, maar de ervaringsdeskundige kan dit wel vanuit kennis en ervaring ondersteunen. Met name door de ontwikkeling van de competentie 'Kan toegang verschaffen tot ervaringskennis van herstel, stigma en empowerment uit andere bronnen' kan een goede bron zijn om deze tegenstelling productief te maken. Het kunnen accepteren van de wrijving waarmee het ontstaan van nieuwe cultuurwaarden gepaard kan gaan, voorkomt dat de inzet van de ervaringsdeskundige oneigenlijk wordt.

5.2 Inrichting van herstelondersteuning

De tweede kerntaak van ervaringsdeskundigen, zoals beschreven in het beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid, is de inrichting van herstelondersteuning. De inrichting van herstelondersteuning speelt zich af op verschillende niveaus: op het niveau van de directe hulpverlening tussen (ervaringsdeskundige en reguliere) hulpverleners en cliënten, en op team- en organisatieniveau.

Op individueel niveau gaat het er in de eerste plaats om dat cliënten erkend worden als personen met een eigen leven, met eigen voorkeuren en wensen en met eigen beslissingsbevoegdheid ten aanzien van de hulp die zij willen. Ten tweede dat hulpverlening gezien wordt als een gemeenschappelijk en gelijkwaardig proces van cliënten en hun hulpverleners zonder dwang en drang en ten derde dat hulpverleners gericht zijn op het ondersteunen en faciliteren van persoonlijke en maatschappelijke herstelprocessen.

Op team- en organisatieniveau gaat het om het ontwikkelen en implementeren van een visie op herstelondersteuning en het creëren van draagvlak, het bieden van voorlichting en scholing, en het inrichten van een herstelondersteunende organisatie (beleid, instrumenten, evaluatie, onderzoek).

5.2.1 Algemene competenties

Voor de Inrichting van herstelondersteuning zijn de volgende algemene competenties van belang:

- Kan omgaan met weerstand bij veranderingen.
- Werkt functioneel en resultaatverantwoordelijk samen met oog voor het proces. Maakt duidelijk dat men gezamenlijk verantwoordelijk is voor het proces.
- Kan discussie voeren bij conflicterende standpunten. Stimuleert anderen om zelfsturend te leren.
- Kan leer- en ontwikkeltrajecten op maat aanbieden.
- Kan cliënten betrekken bij ontwikkeltrajecten van de instelling. Kan ruimte geven aan dialoog in groepen.

5.2.2 Specifieke competenties

Voor de Inrichting van herstelondersteuning zijn de volgende specifieke competenties van belang:

- Kan kritisch kijken naar de bestaande zorg, herkennen wanneer werkwijzen of interventies herstel belemmeren of bevorderen en kan daarover het gesprek aangaan.
- Kan binnen de organisatie kwartier maken en draagvlak creëren voor herstelondersteuning.
- Kan een bijdrage leveren aan onderzoek, ontwikkeling en innovatie van herstelondersteuning en inzet van ervaringsdeskundigheid binnen het team en de organisatie.
- Kan een bijdrage leveren aan coachen, scholen en deskundigheidsbevordering van reguliere hulpverleners en ervaringsdeskundigen.

5.2.3 Leeruitkomsten

Niveau 2:

De student ondersteunt in praktische zin bij de dagelijkse invulling (huishouden, dag en nacht ritme, invulling van de dag) van herstelondersteuning binnen het team.

Niveau 3:

De student draagt bij aan de vormgeving van herstelondersteuning binnen het team en herkent wat de eigen rol van ervaringsdeskundige is.

Niveau 4:

De student kan aangeven hoe herstelondersteuning binnen het team vorm kan worden gegeven en wat daarin de rol van ervaringsdeskundigen is.

Niveau 5:

De student kan aangeven hoe herstelondersteuning binnen het team vorm kan worden gegeven en wat daarin de rol van ervaringsdeskundigen is. De student kan dit in een complexere context dan niveau 4 en kan de ervaringsdeskundige rol profileren en positioneren.

Niveau 6:

De student kan herstelondersteunend werken op team- en organisatieniveau vormgeven en hierbij ervaringsdeskundigen op verschillende niveaus betrekken.

Niveau 7:

De student kan kritisch naar de organisatie van de bestaande zorg kijken en signaleren of deze herstelbelemmerend of -bevorderend is en hierover in gesprek gaan met betrokkenen. De student kan hier interventies aan koppelen indien nodig en gebaseerd op participatief praktijkonderzoek nieuwe werkwijzen ontwikkelen.

Niveau 2:

De student kan rond individuele cliënten kritisch naar de bestaande zorg kijken en daarover het gesprek aangaan met collega's.

Niveau 3, 4:

De student kan kritisch naar de bestaande zorg kijken, herkennen wanneer werkwijzen of interventies herstelbelemmerend of -bevorderend zijn en daarover het gesprek aangaan met collega's.

Niveau 5:

De student kan kritisch naar de bestaande zorg kijken, herkennen wanneer werkwijzen of interventies herstelbelemmerend of -bevorderend zijn en daarover het gesprek aangaan met collega's. De student kan de organisatorische en maatschappelijke context bij de analyse betrekken en verschillende standpunten betrekken en benoemen.

Niveau 6:

De student kan kritisch kijken naar de wijze waarop herstelondersteuning in de praktijk al dan niet tot haar recht komt en is in staat herstelondersteunende zorg te relateren aan andere visies op zorg.

Niveau 7:

De student kan kritisch kijken naar de wijze waarop herstelondersteuning in de praktijk al dan niet tot haar recht komt, is in staat herstelondersteuning te relateren aan andere visies op zorg en welzijn en kan hierop beleid maken en aansturen.

Niveau 2:

De student kan meedenken over ontwikkeltrajecten en cliënten hierbij betrekken.

Niveau 3:

De student kan assisteren bij ontwikkeltrajecten en cliënten hierbij betrekken.

Niveau 4:

De student kan cliënten betrekken bij ontwikkeltrajecten en collega's hierover adviseren.

Niveau 5:

De student kan cliënten en collega's op verschillende lagen van de organisatie en andere relevante partijen betrekken bij complexe ontwikkeltrajecten en hierbij beleidsmatige aspecten benoemen.

Niveau 6:

De student kan cliënten en collega's betrekken bij complexe ontwikkeltrajecten, hierop beleid formuleren en coördineren.

Niveau 7:

De student kan cliënten en collega's betrekken bij complexe ontwikkeltrajecten, hierop beleid formuleren en coördineren, deze trajecten aansturen, evalueren en bijstellen.

Niveau 2:

De student kan een eigen ervaringsverhaal delen, weet wat relevant is en kan afstemmen op de ander.

Niveau 3:

De student kan een eigen ervaringsverhaal delen en verbinden aan de essentie van herstel en de inzet van ervaringsdeskundigheid.

Niveau 4:

De student kan de essentie van herstel en de inzet van ervaringsdeskundigheid overbrengen.

Niveau 5:

De student kan de essentie van herstel en de inzet van ervaringsdeskundigheid overbrengen en aangeven welke nieuwe cultuurwaarden dit met zich meebrengt.

Niveau 6:

De student kan de essentie van herstel en de inzet van ervaringsdeskundigheid overbrengen en aangeven welke nieuwe cultuurwaarden met dit zich meebrengt. Tevens kan de student laten zien welke veranderingen dit in de bestaande praktijk en het beleid vraagt.

Niveau 7:

De student kan de essentie van herstel en de inzet van ervaringsdeskundigheid overbrengen en aangeven welke nieuwe cultuurwaarden dit met zich meebrengt. Tevens kan de student laten zien welke veranderingen dit in de bestaande praktijk en het beleid vraagt en hierop reflecteren vanuit verschillende theoretische kaders (bijv. sociologisch, filosofisch, politiek).

Niveau 5:

De student kan een probleem analyseren gerelateerd aan herstel en ervaringsdeskundigheid, en advies hierover formuleren op beleidsniveau. De student kan de eigen visie op ervaringsdeskundigheid verbinden met het advies

Niveau 6:

De student kan beleid evalueren aan de hand van criteria van herstelondersteuning en ervaringsdeskundigheid en kan hierover advies uitbrengen op beleidsniveau.

Niveau 7:

De student kan beleid evalueren aan de hand van criteria van herstelondersteunende zorg en ervaringsdeskundigheid en kan hierover advies uitbrengen op beleidsniveau. De student kan nieuw beleid ontwerpen voor het inrichten van herstelondersteunende zorg en kan dit implementeren. De student doet (participatief) praktijkonderzoek op dit gebied.

5.2.4 Kritische beroepssituaties

1. Nabijheid versus afstand;
2. Zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen;
3. Kracht versus kwetsbaarheid;
4. Trots versus schaamte;
5. Nieuwe versus bestaande cultuurwaarden.

Het met respect in gesprek kunnen gaan over deze specifieke tegenstellingen en met name over de nieuwe versus de bestaande cultuurwaarden is bij uitstek onderdeel van de taak en competenties van de ervaringsdeskundige. Het vraagt de persoonlijke beroepsontwikkeling uit leerlijn 1 om de spanningen die deze tegenstellingen met zich meebrengen te kunnen hanteren als zinvol en productief voor de inrichting van herstelondersteuning.

De ontwikkeling van onder andere de algemene competenties 'Kan omgaan met weerstand bij veranderingen'; 'Kan ruimte geven aan dialoog in groepen'; 'Kan discussie voeren bij conflicterende standpunten' werken ondersteunend om in deze kritische beroepssituaties stand te houden.

5.3 Creëren van maatschappelijke kansen

De ervaringsdeskundige draagt bij aan emancipatie en inclusie, het scheppen van maatschappelijke ruimte en participatie. Hij gaat stigmatisering en uitsluiting tegen door een positieve cultuur te scheppen en draagt bij aan een compassievol klimaat waarin diversiteit leidraad is. Hij faciliteert het proces van empowerment door ruimte te creëren waarbinnen mensen in samenspraak met anderen zelf kunnen bepalen hoe zij hun leven vorm geven en (weer) invloed verwerven op hun levensomstandigheden.

5.3.1 Algemene competenties

Voor het creëren van maatschappelijke kansen vanuit het perspectief van de ervaringsdeskundige zijn de volgende algemene competenties van belang:

- Draagt bij aan het stellen van gemeenschappelijke doelen.
- Kan denken en handelen vanuit gemeenschappelijke belangen.

- Heeft kennis van sociale kaart en ondersteuningsaanbod in zorg en welzijn. Heeft oog voor verschillende perspectieven en belangen.
- Kan samenwerken in netwerken.
- Kan proactief samenwerking zoeken met relevante partijen.

5.3.2 Specifieke competenties

Voor het creëren van maatschappelijke kansen zijn de volgende specifieke competenties van belang:

- Kan kansen en mogelijkheden creëren voor maatschappelijke participatie.
- Kan participeren in netwerken met ervaringsdeskundigen en netwerken op wijkniveau. Kan bijdrage leveren aan (cliënt) initiatieven rond ervaringsdeskundigheid.
- Kan samenwerken met relevante stakeholders binnen het maatschappelijk domein.
- Kan kwartiermaken binnen maatschappelijke organisaties om de toegankelijkheid van deze organisaties te vergroten.
- Kan stigmatisering herkennen en benoemen.
- Kan bijdrage leveren aan destigmatiseringsactiviteiten.

5.3.3 Leeruitkomsten

Niveau 2:

De student kan praktisch bijdragen aan emancipatie en maatschappelijke participatie

Niveau 3:

De student kan praktisch en inhoudelijk bijdragen aan de wijze waarop rehabilitatie-, netwerk- en participatiemethoden toegepast kunnen worden om emancipatie en maatschappelijke participatie te bevorderen.

Niveau 4:

De student kan voorbeelden geven van de wijze waarop rehabilitatie-, netwerk- en participatiemethoden toegepast kunnen worden om emancipatie en maatschappelijke participatie te bevorderen en hierin de rol van de ervaringsdeskundige benoemen.

Niveau 5, 6:

De student kan voorbeelden geven van de wijze waarop rehabilitatie-, netwerk- en participatiemethoden toegepast kunnen worden om emancipatie en maatschappelijke participatie te bevorderen en hierin de rol van de ervaringsdeskundige benoemen en de inzet van ervaringsdeskundigen hierop coördineren.

Niveau 7:

De student kan voorbeelden geven van de wijze waarop rehabilitatie-, netwerk en participatie methoden toegepast kunnen worden om emancipatie en maatschappelijke participatie te bevorderen. De student kan hierin de rol van de ervaringsdeskundige benoemen, hiervoor beleid ontwikkelen en dit implementeren en uitvoeren.

Niveau 2, 3, 4:

De student kan een bijdrage leveren aan (cliënt)initiatieven rond ervaringsdeskundigheid.

Niveau 5 en 6:

De student kan (cliënt)initiatieven rond ervaringsdeskundigheid initiëren, faciliteren en evalueren.

Niveau 7:

De student kan (cliënt)initiatieven rond ervaringsdeskundigheid initiëren, faciliteren en evalueren. De student kan dit vertalen naar beleid, voert praktijkonderzoek uit en doet aan kennisontwikkeling op deze gebieden.

Niveau 2:

De student kan buiten de eigen organisatie bijdragen aan voorlichting over herstel en het benutten van ervaringsdeskundigheid.

Niveau 3:

De student kan buiten de eigen organisatie bijdragen aan voorlichting over herstel en bijdragen aan de dialoog over herstelondersteuning en het benutten van ervaringsdeskundigheid.

Niveau 4:

De student kan buiten de eigen organisatie voorlichting geven over herstel en de dialoog aangaan over herstelondersteuning en het benutten van ervaringsdeskundigheid.

Niveau 5:

De student kan buiten de eigen organisatie voorlichting geven over herstel en de dialoog aangaan over herstelondersteuning en het benutten van ervaringsdeskundigheid en de passende werkvormen hierbij.

Niveau 6:

De student kan buiten de eigen organisatie voorlichting geven en de dialoog aangaan in verschillende geledingen in het veld van zorg welzijn over herstelondersteuning en de bijdrage van ervaringsdeskundigheid en kan knelpunten signaleren en kan signaleren welke kennis ontbreekt en hoe dit op te vullen.

Niveau 7:

De student kan buiten de eigen organisatie in het brede veld van zorg en welzijn voorlichting geven, de dialoog aangaan over herstelondersteuning en de bijdrage van ervaringsdeskundigheid en kan knelpunten signaleren en kan signaleren welke kennis ontbreekt en beleid ontwikkelen om dit op te vullen.

Niveau 2, 3, 4:

De student kan stigmatisering herkennen en benoemen en een bijdrage leveren aan destigmatiseringsactiviteiten.

Niveau 5:

De student kan stigmatisering herkennen en benoemen, een bijdrage leveren aan destigmatiseringsactiviteiten en deze tevens initiëren.

Niveau 6:

De student kan stigmatisering signaleren en agenderen, een bijdrage leveren aan destigmatiseringsactiviteiten en deze tevens initiëren en coördineren.

Niveau 7:

De student kan stigmatisering signaleren en in diverse contexten destigmatiseringsprojecten initiëren, aansturen, evalueren en bijstellen in de vorm van een praktijkonderzoek.

Niveau 5:

De student past de theorie van rehabilitatie, kwartiermaken en/of destigmatisering toe om de huidige situatie te analyseren en vervolgens tot een agendavoorstel voor verbetering van sociale aansluiting te komen.

Niveau 6:

De student past de theorie van rehabilitatie, kwartiermaken en/of destigmatisering toe om de huidige situatie te analyseren en vervolgens tot een agendavoorstel voor verbetering van sociale aansluiting te komen. De student kan uitvoering van dit agendavoorstel coördineren.

Niveau 7:

De student past de theorie van rehabilitatie, kwartiermaken en/of destigmatisering toe om de huidige situatie te analyseren en vervolgens tot een agendavoorstel voor verbetering van inclusie, maatschappelijke participatie en emancipatie te komen. De student kan dit vertalen naar beleid, voert praktijkonderzoek uit en doet aan kennisontwikkeling op deze gebieden.

5.3.4 Kritische beroepssituaties

1. nabijheid versus afstand;
2. zingeving versus zinloosheid en pijn kunnen verdragen;
3. kracht versus kwetsbaarheid;
4. trots versus schaamte;
5. nieuwe versus bestaande cultuurwaarden.

Reflectie op deze kritische beroepssituaties ondersteunt in de eerste leerlijn op persoonlijk niveau de ontwikkeling van competenties, in de tweede leerlijn de kennisontwikkeling van herstel en ervaringsdeskundigheid, en in de derde leerlijn de inzet van ervaringsdeskundigheid in een bredere context. De spanning die de kritische beroepssituaties oproepen bij de inrichting van herstelondersteunende zorg binnen de eigen organisatie, zal zich ook voordoen in het brede sociale domein. Hoewel de spanningen dezelfde zijn, is het voor de ontwikkeling van competenties om die spanning productief te maken belangrijk om dat te leren doen in het jargon van het sociale domein. Dat wijkt soms sterk af van dat van de zorg, waardoor onnodige misverstanden ontstaan en de spanning uit genoemde kritische beroepssituaties onnodig hoog wordt.

Reflectie op het taalgebruik samen met wat hierboven al is besproken, kan helpen om onder andere de competenties 'Kan samenwerken met relevante stakeholders binnen het maatschappelijk domein' en 'Kan kwartiermaken binnen maatschappelijke organisaties om de toegankelijkheid van deze organisaties te vergroten' verder te ontwikkelen.

6. Leerlijn Praktijkleren

6.1 Criteria praktijkleerplek

In de opleiding tot ervaringsdeskundige neemt het leren in en van de praktijk een belangrijke plaats in. Er is een sterk verband tussen de stof rond ervaringsdeskundigheid die in de opleiding aangeboden wordt en het werken en verwerken in de praktijk. Hiervoor heeft de student een geschikte praktijkleerplek nodig. Deze praktijkleerplek dient te voldoen aan een aantal criteria op het vlak van de werkplek, de inhoud van de werkzaamheden en de begeleiding.

6.1.1 Werkplek

Inleiding

De werkplek is een organisatie in het werkveld van zorg en welzijn. Ervaringsdeskundigen worden breed ingezet, zowel in de primaire hulpverlening als op beleidsniveau en in ondersteunende domeinen, zoals opleidingen en trainingen. De meeste ervaringsdeskundigen zijn werkzaam in de ambulante en klinische ggz en het beschermd wonen. Hieronder vallen de psychiatrische zorg, de forensische zorg, de OGGZ, de verslavingszorg en de psychogeriatric. De ervaringsdeskundige kan tevens werkzaam zijn in naastgelegen sectoren als jeugdzorg en maatschappelijke opvang. Daarnaast tekent zich een verbreding af naar inzet in de maatschappelijke (gemeentelijke) dienstverlening en naar het bedrijfsleven.

Mogelijke werksettings:

- ggz-instellingen
- psychiatrische afdelingen van algemene en/of academische ziekenhuizen regionale instellingen voor beschermd wonen (RIBW) cliëntenorganisaties
- re-integratiecentra
- kinder- en jeugdpsychiatrische instellingen
- instellingen voor verslavingszorg
- psychotherapeutische gemeenschappen
- instellingen voor forensische psychiatrie
- wijkteams integrale zorg en maatschappelijke steunsystemen organisaties voor jeugdzorg
- organisaties in de maatschappelijke opvang gezondheidscentra
- vluchtelingencentra
- gevangenissen
- schuldhulpverlening

- sociale diensten en UWV
- gemeenten
- welzijnsorganisaties
- onderwijs
- politie

Algemene aandachtspunten voor de werkplek zijn:

1. De organisatie is bekend met ervaringsdeskundigheid.
2. De werkplek biedt de student een professionele context en de ruimte om de rol van ervaringsdeskundige in te vullen aan de hand van een beschrijving van activiteiten of functiebeschrijving voor de ervaringsdeskundige.
3. Bij voorkeur werkt er in het team een ervaringsdeskundige.
4. Op de werkplek werkt de student in een teamverband. (niveau 2, 3, 4, 5, 6).
5. Teamleden hebben kennis van het begrip herstel, de rol van ervaringsdeskundigheid hierbij en van de bijbehorende kritische beroepssituaties.

Specifieke taken en competenties ervaringsdeskundigheid

Om het leren op de werkplek mogelijk te maken, is het van belang dat de student zich bezig kan houden met de hierna genoemde activiteiten en/of taken die deel uitmaken van het Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid en kan werken aan de competenties voor ervaringsdeskundigheid. Hieronder volgen twee lijstjes die kunnen helpen om na te gaan of en in welke mate een werkplek geschikt is voor het leren in de praktijk.

Taken

In de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid staan drie kerntaken centraal:

1. ondersteuning bij individuele herstelprocessen;
2. inrichting van herstelondersteuning;
3. emancipatoire beïnvloeding van maatschappelijke processen gericht op het tegengaan van stigma(tisering) en het creëren van maatschappelijke kansen.

Hieronder kan de organisatie aangeven welke mogelijkheden de werkplek biedt voor het uitvoeren van deze taken. Daarbij kan er een keuze gemaakt worden uit drie mogelijkheden:

- Deze taak/activiteit kan door de werknemer/stagiair worden uitgevoerd.
- Binnen de praktijksituatie is de student niet in de gelegenheid deze taak/activiteit uit te voeren.

Deze taak/activiteit behoort niet tot de standaardwerkzaamheden van een stagiair, maar er zijn mogelijkheden om buiten het normale takenpakket om de stagiair de gelegenheid te bieden hieraan te werken. (Als u deze optie aankruist, wilt u die dan voorzien van een toelichting?)

Welke taken kunnen in uw organisatie door de werknemer/stagiair worden uitgevoerd?

TAAK	WEL	NIET	MISSCHIEN / ONDER VOORWAARDEN
Ondersteunen bij individuele processen			
Bijdragen aan de ontwikkeling van herstelondersteuning			
Creëren van maatschappelijke kansen			

Competenties

Bij de hierboven uitgewerkte leerlijnen staan de voor die leerlijn toepasselijke competenties en gedragskenmerken benoemd. Hieronder volgt een overzicht van alle zeven competenties onderscheidend voor ervaringsdeskundigen uit het Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid. Vetgedrukt de hoofdcompetentie, daaronder (niet uitputtend) uitgesplitst naar een aantal gedragskenmerken. Het is van belang dat de student een aantal van deze competenties en gedragskenmerken op de werkplek in de praktijk kan toepassen.

COMPETENTIES ERVARINGSDESKUNDIGHEID	DAT KAN IN ONZE ORGANISATIE	DAT KAN GEDEELTELIJK IN ONZE ORGANISATIE	DAT KAN NIET IN ONZE ORGANISATIE
<p>1. Contactueel en communicatief vaardig zijn in individuele contacten en met groepen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Is present • Stelt zich gelijkwaardig op • Stemt af op de ander en sluit aan bij de belevingswereld en taal • Gaat respectvol en flexibel om met grenzen • Kan inhoud en betrekkningsniveau onderscheiden • Kan omgaan met groepsprocessen, groepsontwikkeling en de diversiteiten van mensen • Gebruikt niet-medische taal 			
<p>2. Inzetten eigen ervaringen op empowerende wijze</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maakt zichzelf bekend en vertelt waar passend over de eigen ervaringen • Kan in het werk verbinding houden met de eigen ervaringswereld waarin herstel verankerd ligt • Kan toegang verschaffen tot ervaringskennis van herstel, stigma en empowerment uit andere bronnen • Kan kracht bij anderen herkennen bekrachtigen en mobiliseren • Is deskundig door reflectie en dialoog met anderen in het leven met ziekte en herstel 			
<p>3. Methodisch handelen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Werkt vraaggericht en biedt op maat ondersteuning bij zelfhulp • Is bekend met methoden van vraaggericht werken en ondersteuning bij zelfhulp en kan die toepassen • Kan reflecteren op de eigen aanpak en attitude vanuit de waarden van herstel en ervaringsdeskundigheid • Kan aansluiting met andere hulpverlening ondersteunen 			
<p>4. Samenwerken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Werkt functioneel en resultaatverantwoordelijk samen met oog voor proces • Kan proactief samenwerking zoeken met relevante partijen • Kan denken vanuit gemeenschappelijke belangen • Maakt gebruik van de meerwaarde van samenwerken, netwerken en kan leiding nemen en geven • Kan discussie voeren bij conflicterende standpunten 			

COMPETENCIES ERVARINGSDESKUNDIGHEID	DAT KAN IN ONZE ORGANISATIE	DAT KAN GEDEELTELIJK IN ONZE ORGANISATIE	DAT KAN NIET IN ONZE ORGANISATIE
<p>5. Conceptueel en normatief denken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heeft inzicht in het onderscheid tussen wetenschappelijke kennis, professionele praktijkkennis en ervaringskennis • Heeft kennis van concepten herstel, empowerment, ervaringsdeskundigheid en kan dit koppelen aan eigen ervaringen • Heeft inzicht in de ethische en normatieve kaders voor de eigen beroepsuitoefening • Kan creatief en innovatief werken en zoekt nieuwe antwoorden op vanuit vragen van cliënten, collega's en samenleving 			
<p>6. Voorlichten, adviseren, coachen en scholen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kan eigen ervaringskennis en expertise aanbieden en delen • Stimuleert anderen om zelfsturend te leren • Kan cliënten betrekken bij ontwikkeltrajecten van de instelling • Heeft inzicht in werkvormen ten behoeve van leren en ontwikkelen t.a.v. ervaringskennis • Kan ruimte geven aan dialoog in groepen • Kan omgaan met weerstand en divergerende interactie 			
<p>7. Zelfsturing en zelfhantering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Herkent en hanteert stressvolle situaties • Kan keuzes maken in oplossingsstrategieën • Reflecteert op het eigen handelen, schriftelijke en mondeling, door gedachten, gevoelens, waarden en opvattingen te onderzoeken • Is zich bewust dat hij in een leerproces zit en dat dit steeds doorgaat • Kan grenzen aan eigen kennis en mogelijkheden bespreekbaar maken 			

6.1.2 Inhoud specifieke werkzaamheden

De ervaringsdeskundige kan in diverse functies werkzaam zijn, zowel in het primaire proces als in beleids- en organisatieontwikkeling. Een veel voorkomende functie voor ervaringsdeskundigen is de ervaringswerker in een ACT- of FACT-team. Andere functies zijn herstelcoach, persoonlijk begeleider, adviseur, opleider en coördinator herstel. Er zijn aanstellingen waarbij de beroepsmatige inzet van ervaringsdeskundigheid volledig tot zijn recht kan komen (de ervaringsdeskundige heeft welomschreven, specifieke functies) en er zijn aanstellingen waarin ervaringsdeskundigheid gecombineerd wordt met andere reguliere functies (minder specifiek als ervaringsdeskundige). Ervaringsdeskundigen vervullen in de praktijk vaak tal van verschillende taken. In de praktijk is de positie van ervaringsdeskundigen niet altijd duidelijk en dikwijls onderwerp van gesprek. Dit heeft uiteraard te maken met de nog prille erkenning voor ervaringsdeskundige inzet. Veel ervaringsdeskundigen ervaren hun werk als pionieren omdat hun taken en functies veelal nog onvoldoende zijn omschreven. Voor een stage/praktijkleerplaats hoeft dit geen belemmering te zijn, mits de organisatie ervaringsdeskundigheid erkent en de ruimte wil geven.

Mogelijke activiteiten bij de taken:

- Ondersteunen van zelfhulp bij herstelactiviteiten en herstelprocessen van individuen en in groepen.
- Opzetten en begeleiden van herstelgroepen of vrijplaatsen.
- Voorlichting, en scholing van cliënten, reguliere begeleiders en behandelaren, ervaringsdeskundigen en andere betrokkenen vanuit perspectief ervaringsdeskundigheid.
- Adviseren bij inrichten van herstelondersteuning, zorgprogramma's en beleid.
- Voorlichten en kwartiermaken.
- Contactleggen met 'moeilijk bereikbare' kwetsbare burgers. Rekening houden met schaamte, stigma en zelfstigma.
- Ontwikkelen en coördineren van visievorming en beleid vanuit ervaringsdeskundigheid.
- Ontwikkelen van anti-stigma activiteiten en bestrijden zelfstigma.

6.1.3 Begeleiding

Generieke en specifieke criteria voor de begeleiding zijn:

1. De student heeft een vaste praktijkbegeleider op eigen opleidingsniveau of hoger en bij voorkeur een ervaringsdeskundige.
2. De student heeft de mogelijkheid aan een intervisiegroep voor ervaringsdeskundigen deel te nemen
3. De begeleider heeft tijd en ruimte voor begeleidingsgesprekken, streven is de regelmaat van eenmaal per week.
4. De begeleider ondersteunt de student bij het opstellen van een persoonlijk leerplan en de uitwerking daarvan.
5. De begeleider heeft een signalerende functie naar de opleiding (studentbegeleider).
6. De begeleider is alert op de kritische beroepssituaties en met name op het feit dat de ervaringsdeskundige niet oneigenlijk wordt ingezet ten behoeve van de verlichting van bestaande teamtaken maar eigenlijk op de ervaringsdeskundige taken.

6.2 Beoordeling praktijkleren

De beoordeling van de student zal gebaseerd zijn op de in de voorgaande hoofdstukken geformuleerde leeruitkomsten. De leeruitkomsten van praktijkleren zijn lastig in meetbare termen te vangen. Juist omdat het om uitkomsten gaat die voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van de mening van anderen: de teamleden, cliënten, et cetera. Kern is dat de leeruitkomsten iets zeggen over hoe de competenties uit de voorgaande leerlijnen in de praktijk vorm krijgen.

Het helpt om de beoordeling niet uit te stellen tot aan het eind van de stage, maar ook tussentijds te beoordelen. Beoordeling door twee begeleiders van wie bij voorkeur één ervaringsdeskundige verdient de voorkeur.

Beoordelaars zijn geschoold als assessor of beoordelaar in het geven van feedback. Beoordeling kan aangevuld worden met de feedback van cliënten en andere teamleden.

Tip

Een combinatie van zelfbeoordelingslijst en de beoordelingslijst door de stagebegeleider vormt de basis om de leeruitkomsten inzichtelijk en bespreekbaar te maken. Hierbij komen drie hoofdthema's aan de orde. Deze zijn voor zowel niveau 4 als 5 aan de orde.

Tip

Vraag de student om bewijslast over het eigen functioneren in een portfolio te verzamelen.

Thema's voor de beoordeling

1. Herstelgericht werken ten behoeve van cliënten:

- de student verantwoordt hoe hij dat vormgeeft;
- hij kan de relatie tussen competenties uit de leerlijnen en handelen benoemen;
- hij kan dilemma's benoemen en betreft hierbij de kritische beroepssituaties;
- hij benoemt hoe hij eigen ervaringen inzet;
- hij expliciteert hoe hij een methodische zelfhulpgroep heeft begeleid samen met een andere ervaringsdeskundige;
- hij benoemt hoe zijn inzet verschilt van de andere hulpverleners.

2. Het werken binnen en vanuit een zorg- of welzijnsorganisatie:

- de student geeft de rol van ervaringsdeskundige in het team vorm;
- hij geeft voorlichting over ervaringsdeskundigheid;
- hij reflecteert op dilemma's aan de hand van de kritische beroepssituaties;
- hij laat zien hoe hij samenwerkt met stakeholders buiten de eigen organisatie;
- hij benoemt thema's van herstelondersteunende zorg die op de stageplek aan de orde zijn;
- hij verantwoordt hoe hij over deze thema's met het team heeft uitgewisseld.

3. Het werken aan professionalisering:

- hij verantwoordt het eigen beroepsmatige handelen;
- hij verantwoordt daarin leer en verbeterpunten;
- hij vraagt feedback op het eigen beroepsmatige handelen.

